

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ברכיה ליברמאן שליט"א

בין המצרים תשיעה באב

הלכה ומנהג

מנחם אב תשפ"ז

גיליון דע"ט

יו"ל ע"י:
בשבילי אורייתא - ווארקא
הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א
בני ברק
ישראל

Bishviley Orayso - Vurke
1 a Imrei Baruch st
Bnei Brak
Israel
bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

מנחם אב תשפ"ו
גיליון רע"ט

לעילוי נשמות

איש היקר המיוחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, סקר רבן ותלמידותיו,
פיר נחן לאנשים, מושר לבבות בתפילותיו,
אחב נחמד על הבריות, טוב לב, עוז ושכל רות,

הרה"ר חיים בער ירמיהו ליבסמאן זצ"ל
בן דאמאדער חתני רבי שמחה בונם ליבסמאן
שלכ"ע בשבת קודש פ' זאתה תצוה" וגי' ויקח אל"ך וגי'
טו באדר תשע"ח
תנצ"ב

ולעילוי נשמות האשה החשובה וזריקה אשת חיל גומלת חסדים
הרבנית הצ' מרת ברכה דבורה זילברברג ע"ה
בת אדמו"ר העוזר רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל
שנלב"ע ט' באדר תשפ"ב
תנצב"ה

תוכן עניינים

• פרק א' - בין המצרים

עמוד ז'

מהות הימים
חמשה דברים ארעו ב"ז בתמוז
צרות במשך הדורות

• פרק ב' -שבעה עשר בתמוז

עמוד ז'

חמשה דברים ארעו ב"ז בתמוז
תשובה בתענית
שמירה מכעס
מנהגי אבילות מהלילה

• פרק ג' - החייבים בתענית

עמוד ט'

החייבים בתענית
חולה
זקן - תשוש
עוברות ומניקות
יולדות
צום נדחה
קטנים בצום
חתן

אכילה בליל התענית עמוד י'

בשר ויין
סעודת מלוה מלכה
השכמה לאכילה
תנאי לפני השניה
תנאי לשתייה
שטיפת פה
צחצוח שיניים
תרופה
רחיצה
טבילה
בליעת רוק
בירך על מאכל
אכל בשוגג

• פרק ד' - סדר התפילה

עמוד יב

עננו בשחרית
סליחות
קריאת התורה
פסוקים בקול
עלייה לתורה לאינו מתענה
כמה מתענים

ש"ץ נתמלא זקנו

ישיבה קטנה

שליח ציבור בטלית

קריאה ומפטיר במנחה

עננו במנחה

נשיאת כפיים

נשי"כ מנחה גדולה

כהן שאינו מתענה

ש"ץ שאינו מתענה

עלייה לתורה במנחה

הגבה גלילה והוצאה

אוכל שיעורים

• פרק ה' - עננו, צדקה, שמחות

עמוד טו

עננו לילדים

עננו לאוכל

נגינה

צדקה

רמזי צדקה

נישואין

בר מצוה

• פרק ו' - ברית מילה

עמוד טז

סליחות

צום

שתיית הכוס

מציצה

פדיון הבן

• פרק ז' - ימי בין המצרים

עמוד ז'

נישואין

סעודת שבע ברכות

אירוסין

תיקון חצות

זהירות מסכנה עמוד יח

רחיצה בים

הימנעות מכל ענין של סכנה

לילך יחידי

הכאת תלמידים

• פרק ח' - ריקודין ומחולות

עמוד יט

מנגינה מוקלטת

מוזיקה ואוקאלית

שבוע שחל בו ט"ב	שירה בפה
עדות המזרח	סעודת מצוה
בני אשכנז	לימוד גנינה
ממעטים במשא ומתן	צלצול טלפון
מו"מ של שמחה	תרגילי בריאות
בנייה	שמיעת שיר בע"כ
סיוד וצבע	עבודת ד' בשמחה
תיקונים	תספורת עמוד כא
בית הכנסת- צרכי רבים	מנהג בני אשכנז
חתימת חוזה	הפסד ממון
תפירה עמוד כח	לרפואה
גובליין	תספורת שפם
קורס תפירה	לקטנים
תיקון כפתור	תספורת לנשים
תפירת בגד חדש	חלאקה
סריגה	בעל ברית
קניית בגדים עמוד כט	פדיון, בר מצוה
במקום פסידא	בן ישיבה ספרד באשכנז
כלים חדשים	• פרק ט' - ברכת שהחיינו
רהיטים	עמוד כג
שחייה	מצוה, מילה פדיון
סכנה	בשבת
ריקודין ומחולות עמוד ל	פרי חדש
שירה	בירך בטעות
קטעי חזנות	חולה
תספורת	שהחיינו בשבת
לבעל ברית	בגד חדש
גזיות צפרניים	בגד חדש בשבת
בשר ויין עמוד לא	בגדי זיעה
תבשיל בשרי	בגדים חדשים עמוד כד
עוגה עם יין	קנייה
בשר בסעודת מצוה	קנייה מר"ח אב
חולה בבשר	תפירת בגדים חדשים
שכח ובירך	נעלי גומי
טעימה מהתבשיל בער"ש	במקום פסידא
מתנה	• פרק י' - שבת מברכין מנחם
נקיון	אב עמוד כה
קידוש לבנה	ברכת החודש
צחצוח נעליים	המולד
כביסה עמוד לג	אב הרחמים
כתם	מנחם אב
רחיצת פאה	נוסח יחדשהו
בגדי קטנים	• פרק יא- ימי בין המצרים
גיל הקטן	תשעת הימים עמוד כו
לבישת בגדים מכובסים	משנכנס אב ממעטין בשמחה

סעודה לפני מנחה
 סעודה המפסקת
 אכילת פת
 סעודה גם כשאנו צם
 שני תבשילין
 ביצה קשה
 פירות וירקות
 צנון , מליח
 סלטים
 שכר, קפה, תה
 חמוצים וטיבולים
 סוגי מאפה
 לבן, יוגורט
 ממרח חמאה
 דגים
 סרדינים, דג מלוח
 סעודה שפילה
 שינוי מקום
 הפסק בינו לקרקע
 ביצה באפר
 מנין שנות החורבן

• **פרק טו- מהלכות תשעה באב**
 עמוד מה

חמשה עיניים
 טלית תפילין בחצות
 ישיבה נמוכה
 אוטובוס
 מיעוט מכבודו
 סוג נעליים
 אבזם מעור
 נעלי גומי
 אור בבית הכנסת
 נר תפילה
 נר לברית
 פרוכת

• **פרק טז- תפילת ערבית**
 עמוד מז

כאבלים
 קדיש בתקבל
 מגילת איכה ברכה
 נשים באיכה
 חזן
 איכה ביחיד
 סדר קדושה

בגדי זיעה
 בגד לבוש
 לקמט בגד
 מפות לכבוד שבת
 בגדי שבת בשמחות
 שידוך
 אורח

• **רחיצה עמוד לה**

פניו ידיו ורגליו

ארצות חמות

טבילה במקווה

רחיצה לכבוד שבת

דיאודורנט

• **פרק יב- סיום מסכת**
 עמוד לו

עניין הסיום
 שעת כושר
 סיום לקטן
 נודמן הסיום
 השתתפות גם מי שלא למד

• **פרק יג -שבת חזון**
 עמוד לה

טעימה מהתבשיל בער"ש
 בגדים מכובסים
 החלפת הבגדים
 נעליים
 צפרניים
 רחיצה
 טבילה
 תספורת עדות המזרח
 בגדי שבת
 בגד חדש לחתן
 סדרי תפילה וניגונים
 שלום זכר
 אב הרחמים
 החלפת בגדים
 הבדלה על היין

• **פרק יד - ערב תשעה באב**
 עמוד מ

נפילת אפים
 טיול
 לימוד תורה
 כתיבת סת'ם

טעם אתה קדוש

● פרק יז- הליכות ט"ב

עמוד מח

יצטער במשכבו

נטילת ידים

לימוד תורה בט"ב

חברותא

לימוד בהרהור

מצות ת"ת בט"ב

השכמה

● פרק יח- טלית ותפילין

עמוד נ'

הקדמת תפילין לשחרית

הנחת תפילין במנחה

תפילין לחולה

שומר לתפילה ולתפילין

● פרק יט- סדר היום

עמוד נא

תפילת שחרית

פיטום הקטרת

איכה ביום

חצות היום

מנחה

ברכת כהנים

תפילין במנחה

פרשיות קר"ש

נחם

תהלים

● פרק כ- מוצאי ט"ב

עמוד נג

נטילת ידים

קידוש לבנה

טעימה ונעליים

שתיית מים לפני הבדלה

בשר ויין

בשר ויין בסעודת מצוה

● תשעה באב ביום חמישי

עמוד נ"ד

כיבוס בליל שישי

רחיצה תספורת ביום ו'

בשר ויין ביום ו'

● פרק כא - ברית מילה בט"ב

עמוד נה

לאחר קינות

לאחר חצות היום

נרות בברית

בגדי שבת

נעליים

טלית ותפילין

שהחיינו

טעימה מהיין

שם הילד

מזל טוב

סעודה בערב

שירה בסעודה

וואך נאכט

מתנות

● פרק כב - שו"ת הלכות בין

המצרים עמוד נח

כיבוס בגד או לבישת חדש

טיפול פנים או רגלים

בגדי שבת לילדים בסיום מסכת

רכישת מכונית משומשת

שיפוצים במכבסה

נתינת מתנה בט' הימים

אמירת 'נחם' בט"ב לבעל ברית

פרק א' בין המצרים

א. ימי בין המצרים הם ימי שלשת השבועות, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. ימים אלה מכונים "בין המצרים" על שם הכתוב^א כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

איתא בירושלמי^ב מ"ז בתמוז עד ט' באב 21 יום מתחילת הבקעת העיר עד שנשרף ביהמ"ק היו הצרות מתגברות ומתחדשות ביניהן בכל יום ולא נחו.

ב. במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

פרק ב' שבעה עשר בתמוז

יכה אמר ד' צבא צום דרבליני ולום דחומילי וגו'
יהיה לבית יהודה לשלון ולשמחה ולמולדים טובים
האמנת והשלום אלהו" (זכריה פרק ח, י"ט)

ג. חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

- א. נשברו הלוחות הראשונות, כשירד משה מן ההר (שמות לב, יט)^א
- ב. בוטל קרבן התמיד מלהקריב בבית הראשון^ב.
- ג. הובקעה חומת ירושלים בבהמ"ק השני^ג.
- ד. שרף אפוסטמוס^ד הרשע את התורה^ה.
- ה. הועמד צלם בהיכל בית המקדש^ו.

----- = מקורות וצינונים = -----

^א איכה (א, ג.) ברש"י: בין המצרים, שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס. ומדרש אגדה, בין י"ז בתמוז לתשעה באב.

^ב תענית ד'ה'.

^ג בשנת ב' תמ"ח, אחרי עשיית העגל בט"ז בתמוז ראה תענית כ"ח:.

^ד בגמ' ערכין (י"א:) בי"ז בתמוז בטל התמיד, וברש"י שם, שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים. ברש"י (תענית כ"ז:) מפני גזירת מלכות מלהקריב עוד.

משמע רק בבית ראשון, וכ"ה ברמב"ם (פ"ה תעניות הל' ב') והכלבו (סי' ס"ב). בירושלמי (פ"ד תענית הל' ה') ובזהר חדש (פ' ושב) שבשני בתים בוטל התמיד.

^ה תענית כ"ח: שנת ג'תתכ"ט. שו"ע (סי' תקמ"ט סעיף ב').

^ו שר יונוי (מאירי ורע"ב תענית פ"ד). בירושלמי (תענית ד' ה') איכן שרפה, ר' אחא אומר במעברתא דלוד. ורבנין אמרי במעברתא דטרלוסה.

^ז תענית (כ"ח:). משנ"ב סי' תקמ"ט (ס"ק ב'). ביכין (תענית פ"ד) ר"ל אותה תורה שכתב עזרא, שהיה בעזרה, כדאמרינן במס' סופרים שממנה הגיהו שאר ספרים. או נ"ל ששרף כל תורה שמצא, ואפ"ה אומר התורה, לשון יחיד, שכוונת אותו רשע היה לבטל תורה בכללה מישראל.

^ח על ידי מנשה מלך יהודה, ראה מלכים (ב' כ"א). ראה משנה תענית פרק ד' משנה א' (ובגמרא שם כ"ח:). ברש"י שם: שמנשה העמידו כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי (ישעי' ס"ו)

תשובה בתענית

ד. כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם כדי לעורר הלבבות לתשובה וכו' ולכן חייב כל איש לשים אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית אלא הכנה לתשובה^ט.

שמירה מכעס

ה. וישמור עצמו מן הכעס^י.

מנהגי אבלות מהלילה

ו. יש מנהגי אבלות של בין המצרים שמתחילים כבר מליל י"ז בתמוז^{יא}

----- = מקורות וצינונים = -----

בירושלמי תענית (פ"ד הל' ה') שלפי גירסא "הועמד" צלם, מדובר בצלמו של מנשה שכבר עמד (בזמן בית ראשון), ולפי גירסא "העמיד" משמע שאפוסטמוס ששרף את התורה, הוא גם העמיד הצלם בהיכל (בזמן בית שני). משנ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק ב).

^ט רמב"ם (פ"ה תענית הל' א'). משנ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק א'). השל"ה (מס' תענית פ' תורה אור אות ע') הקשה, הרי צער על העבר פועל הבל, אלא הטעם כמ"ש הרמב"ם שבזכרון הדברים נשוב להיטיב וכו'. מביאו מחצה"ש (תקמ"ט א'). והחת"ס (אוי"ח סי' ר"ח) כדעת הרמב"ם, אל"כ מניין ידעו הנביאים לחדש דבר שלא מצאנו כמותו בתורה, לקבוע ימי צער לדברים שקרו. ואם התכלית הוא תשובה, מצאנו בתורה יום כיפורים. וכן מה שאומרים וידוים וסליחות מפני שהם ימי תשובה. ערוה"ש (תקס"ו ג') שקוראים 'דרשו' כדי להורות לעשות תשובה.

^י של"ה מס' תענית ד:.. משנ"ב (סימן תקס"ח ס"ק נ').

^{יא} **נישואין:** דעת הגר"מ פיינשטיין (רבנות אפרים ח"א סי' שע"ה) שיערכו חופה לפני השקיעה, ותלוי במח' ראשונים אם התענית מתחילה מהלילה ואומרים עננו, ובתשו' אגרו"מ (אוי"ח ח"א סי' קס"ח). ובס' ישא יוסף (ח"ג סי' קל"ח). אבל בס' הליכות שלמה (תעניות פ' י"ג אורחות הלכה הע' ו'), שגם בשעת הדחק אין לישא אשה בליל י"ז בתמוז שדיני ביהמ"צ מתחילים מהלילה. פרי השדה (ח"ד סי' ס"ב) אבן ישראל (ח"ז סי' כ"ח). חוט שני (ח"ב עמ' שכ"ה).

תספורת: נמנעים מלהסתפר בליל י"ז בתמוז, רוח חיים (סי' תקס"ו ד'). תשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ה א'). ובס' אורחות רבינו (ח"ב עמ' קנ"ט) ליל י"ז בתמוז כיומו לענין תספורת נגינה.

נגינה, יש להימנע מלשמע נגינה וריקודין, אבן ישראל (ח"ז סי' כ"ח).

שהחיינו, למנהג האר"י להימנע מברכת שהחיינו כל ימי ביהמ"צ, כתב בתשו' חיים שאל לחיד"א (ח"א סי' כ"ד) שאין לברך שהחיינו בליל י"ז בתמוז. ומביאו כפה"ח (תקנ"א ר"ז).

פרק ג' החייבים בתענית

ז. כל איש ואשה הבריאים, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בשבעה עשר בתמוז (שו"ע סי' תק"ג).

חולה

ח. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו.^ז ומכל מקום יאכל בצנעא.^ח

זקן - תשוש

ט. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו.^ט

י. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות.^י

יולדת

יא. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיולדת.^{יא} וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות (כדאי בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין) ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום.^{יב}

צום נדחה

יב. צום שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב רבי עקיבא איגר, מי שחולה קצת ומעוברת שיש מיחוש קצת, מותרים לאכול.^{יג}

קטנים בצום

יג. אין מחנכים קטנים בצום, מכל מקום לא יאכילם מאכלים של תענוג.^{יד}

חתן

יד. חתן בתוך שבועת ימי המשתה, נוהגים שמתענה.^{יד} יש סוברים שאינו מתענה.^{טו}

----- = מקורות וצינונים = -----

יב חיי אדם (כלל קל"ג ס"ק ו'). משנ"ב (סי' תקנ"ג ס"ק ד').
בזמנינו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצומו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (או"ח סי' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' 2). תשובה מאהבה. הגר"פ
י" מטא אפרים (סי' תר"ב ס"ק כ"ב). תשו' מנחת אלעזר (ח"ג סי' ג')
ד' רוח חיים (אות א'). כפה"ח (סי' תקנ"ג ס"ק ו')
ט' שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ה'). עי' ברמ"א (סי' תקנ"ג סעיף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').
ט"ז מחז"ב (סי' תקנ"ק ק"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)
י" מהרש"ם בדעת תורה (סי' תקנ"ג). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ב אות ט')
י"ח חידושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז). מביאו בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלים)
ט"ז משנ"ב (סימן תקנ"ן ס"ק ה'). ראה הליכות שלמה תעניות פ' י"ג שלא היתה דעתו נוחה ממה שנערים צמים כמה צומות לפני הבר מצוה
י"ז אבילות רבים דוחה רגל דיחיד. ראה (בה"ל סי' תקמ"ט) מהריטב"א סוף תענית. ומשנ"ב (סי' תקנ"ג ס"ק י"ב).
קצשו"ע (סי' קכ"א סי' י').

אכילה בליל התענית

טו. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר^כ, אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה (שו"ע סימן תקס"ד).

בשר ויין

טז. יש מתענים מבשר ויין, גם בלילה שלפניהם^{כז}.

סעודת מלוה מלכה

יז. כשהל הצום ביום ראשון, או במוצאי שבת, יכול לסעוד סעודת מלוה מלכה בסעודה עם בשר^{כח}.

תנאי לפני השינה

יח. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה^{כח}.

יט. אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל^{כו}.

תנאי לשתיה

כ. ולעניין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתיה^{כז}.

שטיפת הפה

כא. אין לשטוף את הפה (שו"ע סימן תקס"ז סעיף ג') ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים^{כח}, רק שיהיה ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו^{כט}.

צחצוח שיניים

כב. במקום ריח רע מהפה, דעת מנחת יצחק (ח"ד סי' ק"ט) שיכול לצחצח שיניו ויזהר מלבלוע כלום.

----- = מקורות וציונים = -----

כא. בנב איש חי (ח"א פ' שופטים) כתב שיש סוברים שאין החתן מתענה, וכן נהגו בבגדד. וכן דעת הגר"א, מובא בשעה"צ (סי' תרפ"ו ס"ק ט"ז).

כב. שו"ע סי' תק"נ (סעיף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלוה"ש בגלל הצום לא חיישינן שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).

כג. סדר היום (ענייני בין המצרים). משנ"ב (סי' תק"פ ס"ק ט"ז).

כד. כמ"ש המג"א (סי' ש') שטוב לכתחילה להדר סעודת מלוה מלכה בבשר או שאר תבשילין, מביאו משנ"ב (שם ס"ק א'). ראה מקור חיים סי' תקמ"ט.

אשתו של הגר"א רצתה לצום משבת לשבת, הודיע לה הגר"א, שאין שקול שכר תענית משבת לשבת, כנגד הפסד סעודת מלוה מלכה אחת (תוס' מעשה רב).

כה. שו"ע סי' תקס"ד משנ"ב (שם ס"ק ד').

כו. תוס' חיים (כלל קל"ב ס"ק י"ח).

כז. עי' רמ"א (סי' תקס"ד), משנ"ב (שם ס"ק ו').

כח. יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (86 סמ"ק).

כט. משנ"ב (שם ס"ק י"א).

תרופה

כג. מי שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים כפי צורך הבליעה^ל (ואין צורך לפגום טעם המים (הליכות שלמה פט"ז ס"ג).

רחיצה

כד. מותר להתרחץ בי"ז בתמוז (שו"ע סימן תק"ן סעיף ב') ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר (משנ"ב שם ס"ק ו', שעה"צ ס"ק ח' ט').

טבילה

כה. טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה^{לא}.

בליעת רוק

כו. מותר לבלוע רוק^{לב}.

מירך על מאכל

כז. שכח ובירך על מאכל, ונוכח מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך שיכמילוי^{לג}.
בס' תשובות והנהגות ח"א סי' שכ"ט כתב שיכנס בפיו מעט מאכל ולא יבלע, אלא מיד יפלוט היטב.

אכל בשוגג

כח. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול^{לד}. וישלים התענית^{לה}.

ואין צריך להתענות יום אחר (שעה"צ תקס"ח שם ס"ק ב'). ואם כוונתו לכפרה, יצום ביום אחר (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המטה אפרים (סי' תר"ב ס"ג) כיון שתענית זה היא רק לכפרה, יכול לפדותו במזון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל במזיד.

לו

כט. אם אכל בשוגג, יכול לומר עננו בתפילתנו
ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג').

----- = מקורות וציונים = -----

^ל תשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' צ"ז). באה"ט (סי' תקס"ז ס"ק ז'). כפה"ח (סי' תקנ"ד ל"ד).

^{לא} א"א בוטשאטש. שבט הלוי ח"ז סי' ע"ז. צי"א (חלק י"א סי' נ"ז) גבי ט' הימים וכ"ש כאן.

^{לב} משנ"ב (סי' תקס"ז ס"ק ג') מהמג"א (ס"ק ח'). הגם דשונה משקין שאין ראויין לשתיה, פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתיה. ובערוה"ש ס"ד, שא"א שלא לבלוע, שאל"כ נצטרך לרוק כל היום.

^{לג} שערי תשובה (סי' תקס"ח ס"ק א'). בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) "שב ואל תעשה". דעת תורה. שבט סופר (אוי"ח סי' כ"ה)

^{לד} שו"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א'

^{לה} ראה תשו' ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א. מצות תענית. 2. איסור אכילה לסגף גופו, ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול.

^{לו} משנ"ב שם ס"ק ג'. ראה תשו' שבט הלוי (ח"ה סי' ס' ס"ק ד'), שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו.

פרק ד' סדר התפילה

עננו בשחרית

ל. בתפילת שחרית, אומר הש"ץ עננו בחזרת הש"ץ לפני ברכת רפאנו (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

לא. אם טעה הש"ץ ושכח, אומר עננו בשומע תפילה (משנ"ב סי' תקס"ה ס"ק ג'). והיינו שכבר סיים ברכת רפאנו, ואמר ברוך אתה ה', אבל אם עדיין לא אמר את השם של חתימת הברכה, חוזר ואומר עננו עם חתימה, ואח"כ ברכת רפאנו (דרך החיים. משנ"ב סי' ק"ט ס"ק ט"ז).

סליחות

לב. לאחר חזרת הש"ץ אומרים סליחות ל'.¹

קריאת התורה

לג. קוראים שלשה קרואים בתורה, ויחל משה וגו' (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

פסוקים שאומרים בקול

לד. הקהל אומרים "שוב מחרון אפך" ו"ה' ה' " בקול, אבל העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומר אותן פסוקים עם הקהל, רק אחרי שסיימו הקהל, אז קורא החזן עם העולה לתורה (שערי אפרים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק ג').

עלייה לתורה כשאינו מתענה

לה. מי שאינו מתענה, לא יעלה לתורה בתענית ציבור (שו"ע סי' תקס"ו סעיף ו') בשחרית בימי א'ג'ד'ו, ובקריאת התורה במנחה. או אם אין בדעתו להשלים התענית (דרך החיים. משנ"ב שם ס"ק כ'). ואם חל הצום ביום שני או חמישי, בשחרית לכתחילה לא יעלה ואם קראוהו מותר לו לעלות ל".

כמה מתענים

לו. כשחל הצום באחד מימי א'ג'ד'ו, בשחרית ובמנחה, קוראים ויחל רק בעשרה מתענים (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ד מביא א"ר ופמ"ג), ויש שנהגו שאפילו אם יש שבעה מתענים יכולים לומר עננו ולקרות ויחל (שע"ת סי' תקס"ו ס"ק ד', משנ"ב ס"ק י"ד).

לז. בס' צמח צדק (המילואים ח"א ס"ח) כתב, קריאת ויחל בד' צומות גם אם יש בביהכ"נ רק ג' מתענים. אמירת עננו כברכה בפני עצמה אם יש ג' מתענים ועוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור (מביאו בשערי הלכה ומנהג או"ר רכ"ד).

----- = מקורות וצינונים = -----

¹ טושו"ע סימן תקס"ו סעיף ד'.

² דדעת המג"א סי' תקס"ו ס"ק ח' שגם לכתחילה מותר לעלות, והא"ר ומאמ"ר חולקים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ט

ש"ץ נתמלא זקנו

לח. בתענית ציבור, הש"ץ יהא רק מי שנתמלא זקנו (ט"ז סי' נ"ג ס"ק ב' משנ"ב שם ס"ק כ"ד), ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור^{לט}.

לט. בשיבות קטנות שרובם נערים אין לחוש^ל.

שליח ציבור בטלית

מ. בתענית במנחה יש נוהגין שהשליח ציבור מתעטף בטלית. וגם הבעל קורא מתעטף בטלית^{מא}.

קריאה ומפטיר במנחה

מא. במנחה קורין בתורה ויחל משה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף א') ומפטירין דרשו (רמ"א סימן תקס"ו סעיף א').

בני עדות המזרח אינם מפטירים, לכן לא יעלה לעלייה השלישית. ואם עלה יברך ויפטיר כמנהג המקום (ישיביל עבדי"ח"ו סי' ט'. תשו' דברי יציב או"ח סי' רמ"ח).

ענו במנחה

מב. בתפילת המנחה אומר גם יחיד ענו בשומע תפילה (שו"ע סי' תקס"ה סעיף א' וסעיף ג').

מג. אם שכח, אומרו לפני יהיו לרצון (שם סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ו' ז'. ובשעה"צ שם ס"ק ו' שבדיעבד, יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין).

נשיאת כפיים

מד. בתפילת המנחה בארץ ישראל נושאים הכהנים כפיהם (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ח') ובחוץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו בברכה המשולשת וכו' (משנ"ב שם ס"ק כ"ג).

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

מה. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה (שו"ע סימן קכ"ט סעיף א', סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרי"מ ט').

מו. ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה (הזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז ח"ח סי' רמ"ח. בתשו' רב פעלים ח"ד סימן ה' שגם במנחה גדולה אומר הש"ץ או"א ברכנו וכו').

כהן שאינו מתענה

מז. כהן שאינו מתענה, יש נוהגין שאינו נושא את כפיו הלכך צריך לצאת חוץ לביהכ"נ לפני רצה (פרי חדש סימן קכ"ט ס"ק א'. מחזיק ברכה קו"א אות א'. כפה"ח סימן קכ"ט ס"ק ה').

----- = מקורות וצינונים = -----

^{לט} ט"ז שם, שכבוד הציבור היינו כבוד שמים שכוונתם לכבוד השי"ת שיהא ש"ץ ראוי להמליץ בעד הקהל. פמ"ג שם

^מ בית ברור, בחי אדם כלל כ"ט ס"ק מ"ה. הליכות שלמה פ"ב הע' 76.

^{מא} הקריאה היא ב"ג מדות, וא"י בגמ' ר"ה י"ז: שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה וכו'. הליכות שלמה קרה"ת פ"ב סעיף כ'

י

ויש מתירין לו לומר ברכת כהנים (מקו"ח סי' קכ"ז. לוח אר"י לגרימ"ט שיעלה רק אם אין כהן אחר. בהליכות שלמה (פי"ג ס"י) שיעלה גם אם יש רק עוד כהן אחד. מועדי קודש יזה"כ פ"א הע"י 211).

ש"ץ שאינו מתענה

מח. מי שאינו מתענה, לא יתפלל לפני התיבה כש"ץ (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה) ואם הוא רק לוקח כדור - תרופה מרה, נחשב שהוא צם (ראה בה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז). הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז).

עלייה לתורה במנחה

ממ. מי שאינו מתענה לא יעלה במנחה לקרוא בתורה^{מב})

הגבה גלילה והוצאה

נ. להגבה וגלילה וכן להוצאה והכנסה אין מניעה לכבד את מי שאינו מתענה (מטה אפרים סימן תר"ב סעיף ט"ו. שערי אפרים שער א' סעיף י"ב).

בערוך השולחן סי' קל"ה סעיף י"ד כתב, שג"ל דשום כיבוד אין ליתן למי שאינו מתענה, כמו הגבה, גלילה, הוצאה והכנסה.

אוכל שיעורים

נא. ואם הוא אוכל או שותה "שיעורים" מותר להיות ש"ץ ולעלות לתורה ולומר עננו בתפילה (תשו' מהר"ם שיק סי' ר"צ. לב אברהם סי' תקנ"ט בשם הגרש"ז אויערבאך. שש"כ פ"ל"ט הע' קכ"ב).

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מב} שו"ע סימן תקס"ו סעיף ו, משנ"ב (ס"ק י"ט).

פרק ה' עננו, צדקה, שמחות

עננו לילדים

נב. אין צורך לחנך קטן לומר עננו, אבל אם הקטן רוצה, יכול לומר (ראה שבט הלוי ח"ח סימן קל"א).

עננו לאוכל

נג. חולה שצריך לאכול בתענית, לא יאמר עננו בתפילה (בה"ל סימן תקס"ה ד"ה בין יחיד מהמאמר מרדכי ס"ק א'. רבבות אפרים ח"ב עמוד ר"פ).

נגינה

נד. יש להימנע מלשמוע נגינה מכלי זמר וריקודין ומחולות ביום התענית (קיצושו"ע סימן קכ"ב סעיף א').

צדקה

נה. מנהג לתת צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא, (תוס' פ"ג דמגילה) ויש נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש (משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר).

רמזי צדקה

נו. איתא בתוס' מגילה (כ"א. ד"ה הקורא): הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ו) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומוש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה (סי' תקס"ו ס"ק ב') כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

נישואין

נז. נישואין אור ליום התענית, ראוי להימנע לכתחילה, אם אין צורך מיוחד (הליכות שלמה פ' י"ג א') ויש מתירים לערוך נישואין ולנגן בסעודה (הגרי"ש אלישיב שערי נחמה ס"ו. ראה עוד אג"מ ח"א סי' קס"ח. דברי משה סי' ל"ג ג').

בר מצוה

נח. סעודת בר מצוה מותר לערוך בליל התענית (דגול מרבבה סי' תקס"ח) וכן במוצאי התענית (מג"א סי' תקס"ח ס"ק י'. וכן הורה בעל שבט הלוי).

פרק ו' ברית מילה בי"ז בתמוז

נט. כשיש מילה בצום י"ז בתמוז, אומרים סליחות בבית הכנסת (שור"ע סימן קל"א סעיף ה') ויש נוהגין לקצר בסוף הסליחות (משנ"ב שם ס"ק כ"ח. צי"א ח"ז סימן ט') ומסיימים ב"לד' א' הרחמים והסליחות". ואין אומרים תחנון (שור"ע סי' קל"א סעיף ה').

סליחות

ס. בעל הברית לא יאמר הסליחות (שע"ת סימן קל"א ס"ק ט"ו).

צום

סא. בעל הברית צריך לצום בתענית שבעה עשר בתמוז (ראה בה"ל סי' תקמ"ט ד"ה חייבים).

סב. כוס שמברכים עליו בזמן הברית, נותנים לילד לטעום במקום המברך (שור"ע יו"ד סימן רס"ה סעיף ד' ברמ"א).

מציצה

סג. הרבה פוסקים מתירים למוהל לעשות מציצה במשקה כהרגלו (מהר"ם שיק סי' שט"ו. מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ס. קצה המטה במטה אפרים סי' תרכ"א ס"ק י"א).

פדיון הבן

סד. פדיון הבן שזמנו ביום צום שבעה עשר בתמוז, ישנם שעושים את הפדיון ביום, ואת הסעודה בלילה לאחר תפילת מעריב וגמר הצום. ואבי הבן והכהן מתענים ומשלימים את הצום. (ראה משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ' מהמג"א. ובשבט הלוי, ח"ו סי' ע' יא.)

סה. כתב בתשור' האלף לך שלמה (סי' שמ"ט), שיש שעושים את הפדיון סמוך ללילה לחוש לדעת התה"ד (סי' רס"ט) המובא בש"ך (יו"ד סי' ש"ה יב) שמשום פרסום המצוה, שהוא טעם הסעודה, עדיף להסמיך הפדיון לסעודה ככל האפשר.

ויש נוהגים לעשות את הפדיון במוצאי הצום והסעודה מיד לאחריו (חכמת אדם סי' קמ"ה ס"א. קצש"ע סי' קס"ד ס"א).

**שענו שוכן דומה, וקבץ נפוצותינו מקצוות אדמה, תאמר לציון קומה,
ושבעה עשר בתמוז הפך לנו ליום ישועה ונחמה**

פרק ז' ימי בין המצרים

נישואין

א. מנהג עדות המזרח שאין עורכין נישואין מר"ח אב^מ, ולמנהג אשכנז, משבעה עשר בתמוז עד אחרי תשעה באב^{מד}.

סעודת שבע ברכות

ב. מי שהתחתן לפני י"ז בתמוז, מותר לערוך סעודת שבע ברכות, אבל בענין נגינה וריקוד, נחלקו הפוסקים^{מה}.

אירוסין

ג. סעודת אירוסין מותר לעשות מי"ז בתמוז עד ר"ח אב^{מו}.

ד. לארס, בלא סעודה מותר גם בתשעת הימים^{מז}, ומותר גם לכבד במיני מרקחת בשעת כתיבת תנאים^{מח}.

תיקון חצות

ה. כתב בכוונת האר"י ז"ל שבימי בין המצרים, לאחר חצות היום יתאבל כחצי שעה^{מט}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{נג} בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') כתב לאסור מר"ח אב. תשו' יחוה דעת (א' ל"ו). ויש שנהגו להימנע מר"ח, כמנהג אשכנז. שדי חמד (מע' ביהמ"צ סי' א' אות י"ד). בן איש חי (דברים אות ד')

^{מד} בשו"ע (שם) כתב לאסור מר"ח אב, והרמ"א שם כתב שנוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז. במקום הצורך לבן אשכנז להשתתף בנישואי בן עדות המזרח, דעת האגר"מ שמותר בשעת ריקדה, תשובות והנהגות (ח"ד סי' קכ"ח). ודעת המנחת יצחק (ח"ד סי' פ"ד) שעדיף לצאת בשעת הריקודים. ^{מה} דעת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז) להחמיר ולהימנע מריקוד ונגינה. ובתשו' מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח).

שכנה"ג ס"ק ל"ג. והחיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) שדעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' ק"ג). עטרת משה (ח"ב סי' קצ"ד) שאין למנוע מזמורי חתן וכלה שהם מתקנת משה רבינו (תשו' מהר"ם שיק אבה"ע סי' פ"ט). הליכות שלמה (פ"י"ג הע' א') שבענין שמחת חו"כ ב' ימי המשתה, אין נוהגין דיני ביהמ"צ.

^{מו} א"ר. דרך החיים. משנ"ב (סי' י"ט), וראה בשער הציון (סי' כ"ו) שסעודת שידוכין הוי מצוה כמו סעודת אירוסין ובסי' תמ"ד ס"ק כ"ד. אבל בחוות יאיר (סי' ע'), ובסי' רמ"ט משנ"ב (סי' ט') שסעודת אירוסין אינה סעודת מצוה.

^{מז} שו"ע סעיף ב'.

^{מח} משנ"ב ס"ק ט"ז.

^{מט} פרי עץ חיים (שער חג השבועות פ"א), שבאותן הימים שבין המצרים טוב להתאבל אחר חצות היום כי אז הוא סוד הדינים ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן בית המקדש ומועיל מאוד אל הנפש, מביאו עט"ז (סי' תקי"ג) בה"ט (סי' תקנ"א). משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג). וכן נהג החפץ חיים בבין המצרים לומר תיקון חצות אחרי חצות היום.

ו. יש לזהר מללכת במקום שיכול לבוא לידי סכנה בימים אלה.²

רחיצה בים

ז. מותר לרחוץ בים ובריכה בימים אלה. גם מי שלא הלך קודם י"ז תמוז. אלא שיזהר ביותר שלא להיכנס לסכנה³. ויש לזהר מלשוט במרחק וכו'.

יש שנמנעו מלרחוץ בנהר מפני הסכנה⁴. אבל כשהולך מחמת בריאות וגם נזהר, בודאי אפשר⁵.

ובתשעת הימים, מר"ח אב, אסור מפני שאסור להתרחץ⁶.

הימנעות מכל ענין של סכנה

ח. מכל ענין של סכנה יש להימנע⁷. וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף⁸. וכן נסיעה באווירון, יש סוברים שעדיף לדחות אם אפשר⁹.

יחיד. בין חמה לצל

ט. צריך לזהר מיום י"ז בתמוז שלא לילך יחיד מד' שעות עד ט' שעות¹⁰. ויש שפירשו, דווקא במקום שאין ישוב אנשים, אבל במקום שעוברים ושבים מצויים, אין חשש¹¹.

וכן יזהרו שלא לילך בין חמה לצל¹².

הכאה

י. לא יכו התלמידים בימים ההם¹³, וגם בבגיו יזהר¹⁴.

----- = מקורות וצינונים = -----

וכתב החיד"א ביוסף אומץ (סי' כ"א ובמו"ב סי' ר"ל) שבים אין אומרים תיקון לאה אלא רק תיקון רחל.

וכתב פמ"ג (א"א סי' תקנ"א ס"ק מ"ה) שאין עושין "חצות" בערב שבת, ר"ח אב, וערב ט"ב.

¹ מקור חיים (סעיף י"ד). הגר"מ פיינשטיין שמעתתא דמשה (ע' תכ"ח). מבית לוי.

^{2א} הליכות שלמה (פ"ד ס"ה). מבית לוי מהגר"ש הלוי ואזנר. תשו' והנהגות (ח"ב סי' רס"ג).

^{2ב} מקור חיים לחו"י, (סי' תקנ"א). הגר"ש אלישיב

^{2ג} ארחות רבנו (ח"ב עמ' קכ"ט) שכן נהג החזו"א.

^{2ד} שו"ע סעיף ט"ז.

^{2ה} הגה"מ. רוקח. שו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ח).

^{2ו} שערי הלכה ומנהג (ח"ב סי' רכ"ה). שבט הלוי, שאם אין קושי בדבר, ראוי להימנע מעשייתו מ"ז בתמוז.

בתשו' אבן ישראל לגר"מ פישר, שעד ר"ח אב אין להקפיד.

^{2ז} הליכות שלמה (תעניות פ"ד). אבל דעת הגר"י פישר והגר"ש"א שאין קפידא בטיסה.

^{2ח} מדרש איכה. שו"ע (תקנ"א סעיף י"ח). והוא בין 9 בבוקר עד 2 בצהריים.

^{2ט} א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ט). ואם הולך לדבר מצוה אין לחוש, ששומר מצוה לא ידע

דבר רע. התעוררות תשובה סי' שמ"ח.

³ א"ר מביאו משנ"ב (ס"ק ק"ב). בהליכה רגילה ברחוב אין קפידה בהעברה בין חמה לצל בניינים או

עצים וכו', אלא נראה שהקפידה הוא בהליכה כסדר בשביל שהוא בין חמה לצל, הגר"ח קניבסקי,

קרא עלי מועד.

^{3א} ואפילו ברצועה יש לזהר, ט"ז. משנ"ב.

פרק ח' ריקודין ומחולות

יא. אין לנגן בכלי שיר^ט ואין לקיים ריקודים ומחולות מ"ז בתמוז^{טז}.
בתש"ו מנחת יצחק^{טז}, הלכה פסוקה מגדולי אחרונים שגם לנגן בכלי נגינה בלבד, אסור.^{טז}

מנגינה מקלטת

יב. שמיעת מנגינה מקלטת או דיסק, אסורה לבני אשכנז, מ"ז בתמוז^{טז}.

מוזיקה וואקאלית

יג. מוזיקה וואקאלית, יש לבחון טיב המוזיקה שנשמע^{טז}.

שירה בפה

יד. **שירה בפה**, בימי בין המצרים נדונה בפוסקים אחרונים.
יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{טז}.
ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{טז}.
ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, או שנחוץ להרגעה וכדו', מותר.

----- מקורות וצינונים -----

(א"א) דוקא ברצועה כנגד אברים פנימיים, אבל ביד מותר. במדרש (איכ"ר א כט) רבי אבהו היה יושב ולומד בביהמ"ד בקיסרי. ראה אדם אחד שנושא מקל והולך להכות בו חבירו, וגם ראה מוזיק שעומד מאחוריו ונושא מקל ברזל, קם רבי אבהו ועצר את הרודף ואמר לו, למה אתה רוצה להרוג את חבירך, אמר האיש המכה לרבי אבהו, במקל כזה אדם יכול להרוג את חבירו? אמר ר' אבהו, הנה המוזיק מאחוריך אתה מכה בעץ והוא יכה בברזל וימות. מיד אח"כ כ' המדרש שרבי יוחנן היה מצווה למלמדים לא להכות בימים אלו. ובקיצור של"ה כתב כן

^{טז} קיצושו"ע סי' קכ"ב ס"ב.

^{טז} מס' סוטה מ"ח. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות וכו'. שו"ע (סי' תק"ס) משחרב בית המקדש גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם.

^{טז} פמ"ג א"א (ס"ק י'). מג"א (סי' תקנ"א ס"ק י'). א"ר (ס"ק ו'). מובא במשנ"ב (ס"ק ט"ז). שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'). ריקוד היינו אדם בעצמו, מחול עם אחרים (הליכות שלמה)

^{טז} ח"א סי' קי"א ד'

^{טז} אג"מ (או"ח ח"א סי' כ"א ד'). הליכות שלמה (פ' י"ד) שאסורים מנגינות המעוררות לריקוד.

^{טז} בתש"ו אגרות משה (או"ח ח"א סי' קס"ו), ששמיעת קול נגינה מטייפ, דינה כשמיעת כלי נגינה ממש ואסור. הליכות שלמה פ' י"ד. שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'), שמכשיר השמעה עצמו, נחשב לכלי נגינה. הגרי"ש אלישיב.

^{טז} מוזיקה וואקאלית ממש בלי ליווי כלי שיר כלל, נראה שאם הנגינה רגועה יש צד להקל. אבל כשנשמעים קולות של כלי שיר המלווים את שירת האנשים, אע"פ שהקולות לפעמים הם מאנשים המשמיעים הברות שמדמים כלי שיר, אבל כיון שגם משתמשים בכלי שיר כמו 'סינטיסייזר' וכדומה, נראה שנחשב לכלי שיר. לכן יש לבחון כל דבר לגופו.

^{טז} הליכות שלמה (ס"ק ה'). וכן משמע מאג"מ (או"ח ח"ד סי' כ"א אות ד'), אוסר דווקא כלי נגינה

^{טז} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז) הגרי"ש אלישיב

סעודת מצוה

מז. בסעודות מצוה המתקיימים בימי בין המצרים, עד ר"ח אב, שבע ברכות, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, יש סוברים שאין להתיר כלי זמר וכו' ^{עא}.
ויש הסוברים שמותר ^{עב}.

לימוד נגינה

מז. לימוד נגינה, במקום הפסד או דבר האבד, מותר ^{עב}, עד ר"ח אב.

צלצולי טלפון

יז. שמיעת סיפור מוקלט, שמלווה בנעימה, וצלצולי טלפון בניגון, אין איסור ^{עד}.

תרגילי בריאות

יח. נגינה לצורך תרגילי בריאות, מותר ^{עה}.

שמיעת שיר בע"כ

יט. השומע שיר, ואינו מתכוון לשמוע, אין צורך להקפיד ^{עז}.

עבדו את ד' בשמחה

כ. מותר לשיר בפה בשעת לימוד או תפילה, וכן שירות ותשבחות והתעוררות בסעודת מרעים ^{עז}.

כל עבודת השי"ת תורה ותפילה יש לעשות בשמחה, כי הזמן מסוגל להתקרבות לפני ד' ^{עה}.

=-----= מקורות וציונים =-----=

^{עא} שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז). מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)

^{עב} שכנה"ג ס"ק ל"ג. חיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) דעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

^{עג} תשו' זכר שמחה. תשו' מהר"ם שיק (יו"ד שס"ח).

עיבוד מוזיקה ועבודות אולפן מקצועי, מותר עד ר"ח אב.

^{עד} כיון שדעתו על הסיפור ולא הנעימה, וכן בצלצול טלפון, אין שום חפץ בחלקי נעימה. ומהיות טוב, ימנך את חוץ הנעימה או ישנה את הצלצול.

^{עז} בגמ' (סוטה מ"ח). מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי, שאינו אלא לזרזם במלאכתם. משנ"ב (סי' תק"ס ס"ק י"ג).

ולכן הזקוקים לצורך בריאותם לתרגילי התעמלות או הידרותרפיה (התעמלות מים) מותר לשמוע מנגינה שנותן להם את המקצב לפעילות.

^{עז} בשו"ע (יו"ד סס"י קמ"ב) אסור לשמוע שיר של אלילים וכו'. וברמ"א שם מיהו דבר שאינו מתכוון, מותר. ועיי"ע בש"ך (שם ס"ק ל"ד). לכן בשמיעת מוזיקה בנסיעה באוטובוס או כל מקום ציבורי, אין צורך להקפיד.

^{עז} שדי חמד פאת השדה בהמ"צ סי' א' אות י'

^{עח} עבודת ישראל, קונוי' פ' מסעי, כל רודפיה השיגוהו בין המצרים, כשהשר עובר בין השווקים, חוץ לפלטרין, הרשות נתונה לכל אדם להתקרב.

תספורת

כא. בני אשכנז נוהגים להימנע מלהסתפר מ"ז בתמוז^{עט}.

כב. אם מניעה מתספורת גורמת **הפסד ממון**, כתב בתש"ו אגרות משה (או"ח ח' ד' סי' ק"ב) שמי"ז בתמוז עד שבוע שחל בו, שהאיסור הוא רק מצד המנהג, מותר לספר.

לרפואה

כג. לצורך רפואה, אין איסור תספורת^פ.

תספורת שפם

כד. שפם שמעכב את האכילה מותר לספר^{פא}.

תספורת לקטנים

כה. אסור לגדולים לספר לקטנים, ויש מקילין עד שבוע שחל בו^{פב}.

תספורת לנשים

כו. גם נשים אסורות להסתפר, אבל משום צניעות, מותר^{פג}. מריטת שער גבות, מותר^{פד}.

חלאקה

כז. תספורת - חלאקה, הגם שמעיקר הדין נראה שמותר, אבל כתבו שהמנהג, להקדים לפני י"ז בתמוז או לאחר ט' באב^{פה}.

== מקורות וצינונים ==

^{עט} מהר"אט. רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'.

^פ לקט יושר עמוד 97.

^{פא} שו"ע סעיף י"ג. מוהל ששערות שפמו מעכבו מלעשות מציצה, מותר לגלחן. כפה"ח תקנ"א ס"ק קע"ב.

^{פב} שו"ע שם סעיף י"ד. קטנים שייך בהם חינוך אי משום אבילות, או משום עגמת נפש, היינו לפמש"כ רש"י (מועד קטן י"ד:) שהרואים את הקטן כך, יתעוררו על צער ואבל ביהמ"ק.

^{פג} פמ"ג, מש"ז (ס"ק י"ג). להתיר לאשה לגלח ריבוי שער דצדעין. משנ"ב (ס"ק ע"ט). אשה מותר לספר ריבוי שערות ראשה מטעמי צניעות, שבט הלוי (ח"י סי' פ"א או ח').

תספורת לנערה לצורך שידוכין, יש שמיקל, עד שבוע שחל בו (הליכות שלמה פרק י"ד)

^{פד} הליכות שלמה (פ' י"ד ט') עד שבוע שחל בו ט"ב (שערי נחמה). ויש מחמירין בזה, הגרי"ש אלישיב.

^{פה} משנת יעקב. מבית לוי.

בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ד) כתוב: אסור לגדולים לספר לקטנים, מדובר בשבוע שחל בו ט"ב.

וכתב המשנ"ב מס' אליה רבה שלבני אשכנז יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז. והחיי אדם כתב שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו ט' באב. נמצא לפי"ז יש מקום להתיר חאלקה, וכ"כ

בעל ברית

כת. בעל ברית, יש שמקילין להסתפר בין המצרים^פ.
ויש אוסרים להסתפר^פ.

פדיון, בר מצוה

כט. לכבוד פדיון הבן, אין להסתפר^{פח}.

לכבוד בר מצוה, אין להסתפר^{פט}. כתב בשערים המצויינים בהלכה^ז, שיסתפר לפני שנעשה גדול.

ל. בני ישיבה מעדות המזרח (שאיסור תספורת אצלם רק בשבוע שחל בו ט"ב), הלומדים בישיבות אשכנזיות, יש הסובר שמוותר להם להסתפר ואין בזה משום לא תתגודדו, כיון שידועים דעות המחבר והרמ"א^{צא}. ויש הסובר שראוי שיהגו כמנהג המקום^{צב}.

----- = מקורות וציונים = -----

בשפע חיים (חלק ה' סימן שני^ו), שמי"ז בתמוז עד ר"ח אב, אפשר לגלות, חוץ מבשבוע שחל בו ט' באב, וכיון שעיקר השמחה הוא שמחה של מצוה. ועיקר איסור תספורת מי"ז בתמוז אינו אלא להחמיר. אבל כמה מחשובי הפוסקים, (בס' רבבות אפרים ח"א סי' של"ו, ותשו' משנת יעקב) סוברים, שאע"פ שמעיקר הדין מותר לעשות תספורת חלאקה, מכל מקום, יש למנוע מכך מכיון שיש בו ריבוי שמחה.^פ
^פ שעת"ת (סי' תקנ"א ס"ק א'). פנמ"א (ח"ג סי' לג).

בתשו' חתם סופר (סי' קנ"ח) ובתשו' פנים מאירות (ח"ג סימן ל"ז), מוהל, אבי הבן מותר להסתפר. שעה"צ (תקנ"א ד'). הגרי"ש אלישיב כתב שיש דעות, אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר.

^פ מחזיק ברכה מתשו' זרע אמת. ובתשו' שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז') סבור, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו **שערות ארוכות** מותר להקל עד ער"ח אב.
^{פח} חת"ס או"ח קנ"ח.

^{פט} שמחת בר מצוה נחשב לסעודת מצוה כמ"ש המג"א (סי' רכ"ה ס"ק ד') מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה, נישואין עם התורה. משנ"ב (רכ"ה ו'). ואין בזה משום עירוב שמחה בשמחה (מנח"י ח"ג סי' כ"ג). אבל כל זה ענין של שבח והודיה לד' ולא לשווי' כיו"ט (משנה הלכות ח"ו סי' מ"ה) והרי שמחת בר מצוה אינו מבטל אמירת תחנון.

^צ סי' ק"כ סעיף ח'.

^{צא} הגרשז"א הליכות שלמה (פ' י"ד אות ו')

^{צב} הגרי"ש אלישיב.

פרק ט' ברכת שהחיינו

לא. טוב להזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. אבל על מצוה כגון מילה ופדיון הבן אומר^צ.

פרי חדש

לב. פרי חדש שלא ימצא אחרי ט"ב מותר מעיקר הדין לאוכלו^{צד}, ועדיף שיאכלו בשבת^{צה}.

לג. אדם בריא שבטעות לקח פרי חדש ובירך ב'פ' העין, יברך גם שהחיינו^צ.

חולה

לד. חולה, או מעוברת וכדומה שזקוק לאכילת פירות חדשים, מותר לאוכלם ולא יברכו שהחיינו^צ.

שהחיינו בשבת

לה. בשבתות בין המצרים, יש מקילין לברך שהחיינו^{צה}.
ויש שנוהגין למנוע מלברך שהחיינו גם בשבת^{צט}. בפרט מראש חודש אב.

בגד חדש

לו. אין ללבוש בגד חדש מ"ז בתמוז, אבל מותר לקנות בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב^פ.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{צג} שו"ע (סעיף י"ז). כיון שהזמן ההוא הוא זמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה, אבל אין הטעם משום אבילות, שהרי גם אבל ר"ל מברך שהחיינו (מג"א ס"ק מ"ב). משנ"ב (ס"ק צ"ח)
^{צד} רמ"א (סעיף י"ז).

^{צה} מגן אברהם. משנ"ב (ס"ק ק"א). מבית לוי

^{צו} שערי תשובה (סי' תקנ"א ס"ק י"ח). והגם שלגבי מעוברת וחולה, כתב המשנ"ב (ס"ק צ"ט) שלא יברכו שהחיינו. בנטל פרי חדש בטעות ובירך, הרי יש לו שמחה ולכן מברך שהחיינו, משא"כ כשאוכל מחמת חולי גורם להם עגמ"נ התעוררות תשובה (סי' שמ"ז).

תשו' אבני נור (או"ח תכ"ח) יברך ברכת הפרי, ושוב יהיה חייב לאוכלו ויברך שהחיינו. אבל אם כבר בירך על פרי אחר, יאכל פרי החדש בלא שהחיינו.

^{צז} ולא יברכו שהחיינו. משנ"ב (ס"ק צ"ט) משם אחרונים. מבית לוי.

^{צח} לבוש. מג"א (ס"ק מ"ב). א"ר. מטה משה מס' חסידים (תת"מ) דרך החיים. כתב סופר (ק"ג). משנ"ב (ס"ק צ"ח). אבני נור (סי' תכ"ח) דלא דחי מצוות עונג שבת. ויברך ברכת הפרי, ואז כבר חייב לאוכלו ויברך שהחיינו, ואם כבר בירך ברכת הפרי על פרי אחר, אין לו לברך שהחיינו.

^{צט} מג"א (סימן תקנ"א ס"ק מ"ב) בשם כתבי האר"י. מבית לוי שבחול"ל נהגו להקל בשבתות, ובארץ ישראל נהגו להחמיר.

מר"ח אב, יש מחמירים יותר בשבת (ערוך השולחן תקנ"א ל"ח) קנין תורה (חו"ס סי' ל"א).

^פ ראה שו"ע סעיף ז'. מג"א (שם ס"ק כ"א). מבית לוי

בגד חדש בשבת

לז. לדעת המקילין לברך שהחיינו בשבתות בין המצרים, מותר ללבוש בגד חדש בשבתות בין המצרים^{קא}.
 ויש מחמירין, מפני שהיא שמחה גדולה^{קב}.
 אבל מראש חודש ואילך אסור ללבוש בגד חדש אפילו בשבת^{קג}.

בגדי זיעה

לח. בגדים שאינם חשובים כל כך שאין צריך לברך עליהם שהחיינו, כגון מנעלים חדשים ואנפילאות (כותנות, לבנים, כיפות, וכיוצ"ב) בגדי זיעה וכיוצא, מותר לקנות וללבוש מי"ז בתמוז עד ר"ח^{קד}.
 ויש שנמנעו מלחדש שום בגד בשלשת השבועות (ראה לקט יושר).

קניית בגדים חדשים

לט. אין איסור בקניית בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב (גם לבני אשכנז). רק שלא ישתמשו בהם ולברך שהחיינו^{קה}.

מ. מר"ח אב, אסור לקנות בגדים חדשים^{קי}.

מא. תפירת בגדים חדשים:

אסור להכין בגדים חדשים, מר"ח אב^{קי}.

מב. נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם^{קי}.

מג. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות בגדים בט' הימים^{קט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קא מג"א, משנ"ב ס"ק מ"ה

קב א"ר סימן תקנא ס"ק י"ז בשם מלבושי יו"ט. מביאו שעה"צ ס"ק מ"ח וחולק עליו. בס' ערוך השולחן: אנחנו מונעים עצמנו מללבוש בגד חדש חשוב מי"ז בתמוז אפילו בשבת.

קג משנ"ב ס"י תקנ"א ס"ק ט' וס"ק מ"ה

קד משנ"ב ס"ק מ"ה

קה שהרי טעם האיסור מבואר במג"א (תקנ"א מ"ב) משום שאין לומר שהחיינו לזמן הזה בימים אלו, ולכן לדין שאיננו נוהגים לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא בשעת השימוש והלבישה, אין לאסור לקנותם (הליכות שלמה)

קי רמ"א סעיף ז'.

קי שו"ע סעיף ז'.

קכ כפה"ח תקנ"א ס"ק צ"ו. אגרות משה או"ח ח"ג ס"י פ'. מבית לוי.

קט הגרי"ש אלישיב. קנין תורה א'-קט. משנ"ב ס"ק י"א לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר (הליכות שלמה).

פרק י' שבת מברכין מנחם אב

ברכת החודש

א. מברכין ברכת החודש בשבת לפני ראש חודש אב.

המולד – ליל רביעי, שעה 7, 30 דקות, 17 חלקים. ראש חודש אב יהיה ביום הרביעי.

כתב בהגהות המרדכי על מסכת מועד קטן (לפני תחילת פרק ב'): ראיתי בתוספות לשבת, **שלפני ר"ח אב אין מזכירין ר"ח**, משום דכתיב (איוב ג'ה) במספר ירחים אל יבא. ודחה, דאדרבה יותר טוב **כדי לברך ישראל** שהזמן מוכן לפורענות. ועוד יש לומר, כי לא על חודש אב אמר איוב, דלייט למזליה. ועוד, דא"כ הלל לא יאמרו. דכתיב אל תבא רננה בו. והמשנה ברורה^פ, מזכיר שיש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חודש אב משום שהוא חדש של פורעניות.

ולמעשה, **נוהגין לברך את חודש מנחם אב**. וכ"ה בשערי אפרים^{קא}. וכן בס' תיקון ישכר.

אב הרחמים

ב. כמו בכל שבת מברכין, **אין אומרים אב הרחמים**, לפני תפילת מוסף.

(כ"כ המהרש"ל, פמ"ג, אשל אברהם, ובס' משנה ברורה (סימן רפ"ד סעיף ט"ז): שבשבת מברכים ר"ח אב אין אומרים א"ה.

הגר"א כתב לומר א"ה. בס' אליהו רבה סי' רפ"ד (י"ג) כתב: ראיתי בפראג שאומרים אב הרחמים כשמברכין חדש אב, ונראה שמשוה לימי הספירה. אבל בגליון ר"מ רבקש בשם המהרש"ל שאין אומרים. שלא דומה לר"ח סיון שאז אומר א"ה על הגזירות שהזכיר ביוצר. וכ"כ הפמ"ג ס"ק ח'.

ובס' אשל אברהם מבוטשאטש מבאר, שמה שכתב הא"ר לומר אב הרחמים, הוא לפי המנהג שבאשכנז אומרים בשבתות בין המצרים, ולתות, ועי"ז הוא כמו ימי הספירה, אבל במדינתנו א"א יוצרות, לכן גם לא נאמר אב הרחמים.

ישנם **סידורים מדפוסים ישנים** שכתבו לומר א"ה, וטוב יעשו אם יציינו המולי"ם שהמנהג לומר א"ה היא לנוהגים כמנהג פראג או הגר"א.

מנחם אב

ג. כשמברכין חודש אב, אומרים "מנחם אב"^{ק"ב}.

ד. בס' תקון ישכר (מרבי ישכר סוסאן מגדולי צפת בזמן הב"י) כתב שבמקום הנוסח הרגיל, יחדשוהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו בית ישראל לטובה, אומרים **יהפכהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה**.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ק סי' תי"ז סעיף א'

^{קא} שער י' אות ל"ה

^{קב} ליקוטי מהרי"ח וס' דרכי חיים ושלום. עלת החדש (פרק ב' סעיף י').

פרק יא ימי בין המצרים – תשעת הימים

א. משנכנס אב מומעטין בשמחה^ק, הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה^ק.
וממעטין, עד ראש חודש אלול^ק. ועל כל פנים עד אחר ט' באב^ק, ויש דעה, עד ט"ו באב^ק.

ב. ולכן, לדעת השו"ע (סי' תקנ"א) מראש חודש אב: מומעטין בשמחה [סעיף א] אין נישואין [סעיף ב] משא ומתן לא הכרחי [סעיף ב] סידור וציור [סעיף ב] סעודת אירוסין [סעיף ב] בשר ויין [סעיף ט] תפירת בגד חדש [סעיף ז] שהחיינו [סעיף ז] נגינה [ס"ק הטז] זהירות סכנה - יחיד, הכאה [סעיף יח]
בשבוע שחל בו ט' באב: אסור רחיצה [טז] תספורת, כיבוס [ג]

ט"ב בשבת - שבוע שחל בו ט"ב
ג. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב השו"ע, שאין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של, שבוע שחל בו ט' באב^ק, וכך נוהגים בני עדות המזרח.
ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמותר מפני כבוד השבת^ק.
לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב^ק.

- ד.** גם לבני אשכנז ישנם כמה דברים שבהם מקילים בשנה הזו:
1. נטילת ציפורניים. למחמירים בשבוע שחל בו, השנה מותר^{קכא}
  2. כשאין לו אלא חלוק אחד, מותר לרוחצו^{קכב}.
  3. תיקון בגדים לאחרים או ע"י עכו"ם^{קכג}.
  4. כיבוס בגדי נכרים^{קכד}.
  5. בשר ויין בסעודת מצוה בשבוע שחל בו^{קכה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"ג משנה פ"ד תענית. שו"ע (סי' תקנ"א). משנ"ב (ס"ק א' ממג"א): ר"ל שאין שמחין בו כלל.
ק"ד תענית כ"ט: שו"ע סעיף א
ק"ט מג"א סי' תקנ"א. משנ"ב ס"ק ב.
ק"ט זוה"ק יתרו ע"ח: קרבן נתנאל תענית פ"ד. ערוה"ש. בן איש חי. משנ"ב שם
ק"י חת"ס בהג' שו"ע שם.
ק"ח ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו). רא"ש (פ"ד סי' ב'). ר"ן ט: שו"ע סי' תקנ"א ד'.
במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג כזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח (סי' י"ד אות כ"ה)
ק"ט טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו. שו"ע שם.
ק"כ רמ"א מס' מנהגים (סי' תקנ"א סעיף ד'). מג"א ס"ק ל"ה.
קכ"א דעת המג"א שמותר לגזוז צפרניים בשבוע שחל בו ודעת הט"ז להחמיר משנ"ב (ס"ק כ'). **והחמירו רק בשבוע שחל בו.**
קכ"ב משנ"ב (שם ס"ק כ"ט) מביא א"ר שיש להתיר מר"ח עד שבוע שחל בו.
קכ"ג בה"ל (סעיף ז' ד"ה ונהגו). שבשבוע שחל בו יש להחמיר.
קכ"ד שו"ע סעיף ז' ובמשנ"ב (ס"ק מ"ג).
קכ"ה הרמ"א (סעיף י') כתב שרק מנין מצומצם יאכלו. והשנה מותר כל המשתתפים.

ממעטים במשא ומתן

ה. מראש חודש אב עד התענית, ממעטים במשא ומתן^{קכ}.
בזמנינו נהגו להקל בזה משום שהכל נחשב לכדי פרנסתו^{קכח}.

מו"מ של שמחה

ו. משא ומתן של שמחה, מסחר כלי כסף או צרכי חופה וכדו', טוב להחמיר, אם אינו דבר האבד^{קכט}.

בנייה

ז. בנייה לצורך מגורים, מותר. אבל להרווחה בעלמא, יש להימנע מר"ח עד אחרי התענית^{קל}. ובמקום הפסד, מותר^{קלא}.

סיוד וצבע

ח. וכן אין לסייד ולצבוע את הבית^{קלב}.

תיקונים

ט. אם יש צורך לבצע תיקונים נחוצים, או לסייד בכדי לתקן רטיבות, קלקול וכדומה, מותר^{קלג}.

----- מקורות וצינונים -----

קכ משנ"ב (ס"ק פ"ב) הביא ח"א שכיבוס קטנים מחמירים משבוע שחל בו, והשנה אם אין שבוע שחל בו, מותר.

קכז יבמות מ"ג. שו"ע ס"י תקנ"א סעיף ב'.

בירור ענייני המקח מבלי קניה בפועל, אינו בכלל איסור משא ומתן של שמחה (אג"מ אהע"ז ח"ד ס"י פ"ד א')
קכ מהרש"ל, ב"ח, ט"ז אר. משנ"ב (ס"ק י"א).

קכט פמ"ג. שער הציון (ס"ק י"ב). הכנת כלי כסף לעצמו, נראה לאסור מחמת שמחה. בצל החכמה (ח"ד ס"י נד ג').

קניית **טבעת לכלה**, כנהוג, נראה שזה בכלל משא ומתן של שמחה, ואסור, ואם יש לחוש להפסד, מותר (אג"מ אהע"ז ח"ד ס"י פ"ד א'). אבל בימים מ"ז בתמוז עד ר"ח, כתב בנטעי גבריאל (י"ח ד') שמותר, דהוי בגדר פריעת חוב.

קל יבמות מ"ג. מראש חודש אב עד התענית, העם ממעטים בעסקיהם מלישא וליתן מלבנות ולנטוע.

טוש"ע (ס"י תקנ"א סעיף ב'): מר"ח עד התענית ממעטים במשא ומתן ובבנין של שמחה. כתב המג"א בשם הר"ן (תענית ה): כל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק עשושה כן להרוחה בעלמא, אסור.

בונה לצורך מגורים, גם מרחיב או מוסיף חדרים לצורך אכלוס בני הבית בצורה סבירה, לא לשם הרווחה בעלמא, מותר. כתב המקור חיים חו"י, **רק עד ז' באב**. תשו' אג"מ (או"ח ח"ג ס"י פ"ב). ויברך דוד (ס"י ס"ו).

בס' תורת חיים (ס"ק ו') כתב שנהוג עלמא שאין מתחילין בבין המצרים דלא מסמנא מילתא.

בניית בתים לצורך פרנסה, למכור להשכיר בארץ ישראל מותר (דבר יהושע ח"ב ס"י ע"ג).

קלא ב"ח סעיף ד'. מג"א. א"ר (ס"ק ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב). אם לקח פועלים נכרים בקבלנות, ויהא לו הפסד ממון בהפסקת הבניה.

אבל אין לעבור לגור בבית חדש בט' הימים, שהרי צריך לברך שהחינו (שו"ע ס"י רכ"ג ג') כ"ה בתשו' לבושי מרדכי (ח"א ס"י ק"א).

קלב שו"ע (סעיף ב). ובמג"א שם שאם לקח נכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב תבוא עליו ברכה.

בית הכנסת – צרכי רבים

י. בנין בית כנסת ושיפוצו מותר בתשעת הימים קלד.

חתימת חוזה

יא. חתימת חוזה על דירה, בימים אלה, אם זה נחוץ לו, לא רק להרווחה, אין איסור מדינא קלה.

תפירה

יב. כתב הירושלמי קלו אמר ר' זעירה, נשים הנוהגות דלא למישתייהו (עריכת חוטי השתי) מן דאב (מר"ח אב) עליל מנהג (מנהג טוב) שבו פסקה אבן שתייה (אבן שיממנו הושתת העולם, והיה מונח בבית קדשי הקדשים) מזה טעם, (תהלים י"א) כי השתות יהרסון.

נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד (מפני שבטלה אבן שתיה שהיתה בבית המקדש) מנהגם טוב קלו. סריגה ועשיית גובליין נכללים במנהג זה קלח.

סריגה

יג. במקום הצורך, יש להקל בסריגה וכו', עד שבוע שחל בו ט' באב. אבל לא יגמרו את הדברים, שלא תהא יצירה מושלמת קלט.

----- = מקורות וציונים = -----

קלג שו"ע (סעיף ב'), אם היה כותלו נוטה ליפול. ט"ז (שם ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י"ג), מבית לוי. הגר"מ הלבשרטאם. כתב הבן איש חי (דברים שנה א' ג') לבנות מעקה, מותר.

נשבר צינור וכו' שמפריע לשימוש תקין של הבית אם אינו יכול לדחות עד לאחר י' באב, מותר (שבט הלוי. הליכות שלמה).

התקנת מעקה או סורגים, במקום סכנה, שמירה מנוק, מותר (שו"ע סי' תקנ"א סעיף ב'). משנ"ב י"ג אפילו אם רק מחשש הפסד ממון, מותר) בן איש חי (דברים הל' ג').

קלד משנ"ב (ס"ק י"ב): בית הכנסת מותר דהוי מצוה דרבים. בערוה"ש (ס"ק ז'), מתיר גם שאר בנינים שהם צרכי רבים.

בן איש חי (דברים שנה א' ג') שלבית הכנסת מותר גם ציור וכיור.

קלה שו"ע (תקנ"א ב'): ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה, אבל אין איסור מן הדין. אין איסור לקנות דירה בימים אלו, אלא נהגו להימנע מלחתום חוזה על דירה בשלשת השבועות משום דלא מסמנא מלתא, אלו לא ימים של מזל טוב לישראל, אלא אם כן הדבר דחוף ויש חשש של הפסד ממון, שמא לא יצליחו לקנות את הדירה לאחר שלשת השבועות.

מקו"ח לחווי" (תקנ"א) שבתוך ג' ימים לתענית, יש להחמיר בכל ענין. תשו' לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א). בס' הליכות אבן ישראל: עד ר"ח אב.

אם אפשר, עדיף במקרה כזה לחתום על זכרון דברים, ורק לאחר תשעה באב לחתום על החוזה. גם כניסה בדירה חדשה מחשש הפסד ממון, מותר. (הליכות שלמה). דברי יציב (יו"ד סי' רל"ח)

קלו פסחים פרק ד' הל' א'.

קלי טור ושו"ע סעיף ח.

קלח חיד"א במחז"ב. כפה"ח (ס"ק קט"ו)

קלט הליכות שלמה (פ' יד, כג). מבית לוי הגר"ש ואזנר. בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ד). משנה הלכות (ז' - ע"ט).

הטבעה או ציור על בגד, אינו בכלל איסור זה.
מסירת קורסים למלאכות אלה. נוהגים להקל מכוון שהוא לצורך פרנסה^{קמ}.

תיקון כפתור - בגד

יד. תיקון כפתור או קרע בבגד משומש מותר^{קמא}.

תפירת בגדים חדשים

טז. אסור להכין בגדים חדשים מר"ח אב^{קמב}. הבית יוסף כתב שכל תיקון בגדים נכלל באיסור זה, מפני ששתיה הוי תחילת המלאכה^{קמג}.

קניית בגדים

טז. אסור לקנות בגדים חדשים מר"ח אב^{קמד}.
נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם, הגם שלכתחילה נכון לקנותם לפני כן^{קמה}.

מקום פסידא

יז. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות דברים חדשים, ולהשתמש בהם רק אחרי ט"ב^{קמו}.

כלים חדשים

יח. בתשעת הימים ימנע מלקנות כלים חדשים, גדולים, משמחים^{קמז}.
במקום צורך מיוחד, יש להתיר קניית רהיטי בית, כגון ארונות מטבח וכד' בט' הימים, אם יגיעו לביתו לאחר ט' באב. ובאופן שיש חשש הפסד כספי, מותר^{קמח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קמ רמ"א סעיף ז'.

קמא מועד לכל חי (סימן י"א אות ח"י), בן איש חי. כפה"ח אות ק"ז.

בס' הליכות שלמה (פ"ד) מש"כ הרמ"א דתיקון בגדים אסור, היינו עשייתם והתקנתם מחדש, אבל תיקון קלוקל בבגד ישן או תפירת כפתור שנחסר וכדו', אינו בכלל האיסור.

ובס' אורחות רבינו הסביר, שבימיהם פרמו תפירות הבגד והפכו את הבגד, צדו הפנימי לצד חוץ, ופנים חדשות באו לכאן, לכן אסור. אבל תיקוני קרעים כמו שאנו עושים היום, אין איסור.

קמב שו"ע סעיף ז'.

קמג וכ"ה במשנה ברורה (ס"ק מ"ח)

קמד רמ"א סעיף ז'.

קמה כפה"ח תקנ"א (ס"ק צ"ו). אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') מבית לוי.

קמו משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק י"א) לענין מו"מ שמוותר אם הוא מוצא אז זול יותר. הליכות שלמה.

קמז הגרי"ש אלישיב. קנין תורה (א'-קט)

קמז אגרות משה (ח"ג סימן פ') הרי מצאנו שאסרו ענייני שמחה-ציור וכיור הבית. ראה עוד משנ"ב (סי'

תקנ"א ס"ק נ"א).

קמז הליכות שלמה (פרק י"ד סעיף כ"ב). אבל אין לקבלן לביתו לפני ט"ב.

ואם הבעל מלאכה מתעקש להביאם לביתו בט' הימים ואם לאו מבקש פיצוי על אחסנה, יקבלו ויכסהו מבלי להשתמש בו עד לאחר ט"ב תשנ' אג"מ (ח"ג סי' פ"ב).

שחייה

ט. **בתשעת הימים**, מר"ח אב אסור לשחות בים, בריכה, מפני שאסור להתרחץ^{קמט}.

סכנה

כ. **מכל ענין של סכנה** יש להמנע^ק, וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף. וכן נסיעה באוירון, עדיף לדחות אם אפשר^{קנא}.

ריקודין ומחולות

כא. ריקודין ומחולות, אסורים משבעה עשר בתמוז^{קנב}.

שירה

כב. **שירה בפה**, אינו מוזכר בפוסקים הקודמים ובפוסקים אחרונים דנו בזה. יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{קנג}. ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{קנד}. ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, להרגעה וכדו', בלי ריקודין ומחולות, מותר.

תספורת

כג. בני עדות המזרח נוהגים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב^{קנה}. בני אשכנז נוהגים להחמיר כבר מ"ז בתמוז^{קני}.

תספורת לבעל ברית

כד. אבי הבן מותר להסתפר^{קנט} ויש שכתבו שהסתפקו אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב^{קנז}.

----- = מקורות וציונים = -----

קמט שו"ע סעיף ט"ז.

קנ ס"י תקנ"א סעיף י"ח

קנא הליכות שלמה. מבית לוי.

קנב באה"ט שם ס"ק י"א מביאו ממג"א ס"ק י'. ומשנ"ב (שם ס"ק ט"ז מביאו מא"ר ס"ק ו')

קנג מתשו' אג"מ (א"ח ח"ד סי' כא אות ד'), נראה שמותר. הגר"ש אלישיב (תורת המועדים) התיר שירה ביחידות שאין בזה שמחה. הליכות שלמה שהשירה האסורה רק המעוררת ריקוד ומחול אך מ"מ נכון להימנע גם מכך, אבל שירי התעוררות מותר. וכ"ה בחוט שני שבת ח"ב.

קנד שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז). הגר"ש אלישיב, אוסר ברבים.

ושמיעת קטעי חזנות, כתב הגרש"ז אויערבאך, שהגם שלא ברור לאסור, כדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו גם בזה.

קנה שו"ע סימן תקנ"א, סעיף ג

קנו רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'. משנ"ב ס"ק פ"ב: דלדידן יש להחמיר מ"ז בתמוז.

קני תשו' חתם סופר סי' קנ"ח ובתשו' פנים מאירות ח"ג סימן ל"ז, שעה"צ תקנ"א ד'

ולמעשה המנהג להקל ולהתיר עד שבוע שחל בו^{קט}.
 וי"א, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו
 שערות ארוכות מותר להקל עד ער"ח^{קס}.

גזיות ציפרניים

כה. בשבוע שחל בו תשעה באב, יש אוסרין לגזוז צפרניים, ויש שמתירין^{קסא}, אבל
 לצורך מצוה ולכבוד שבת, מותר^{קסב}.

בשר ויין

כו. נוהגים שלא לאכול בשר מר"ח אב וגם בשר עוף בכלל. וכן לא לשתות יין^{קסג}.
 לזכר חורבן ביהמ"ק שבטלו קרבנות וניסוך היין, ומפני שהם משמחים^{קסד}.

תבשיל בשרי

כז. המנהג להימנע גם מאכילת תבשיל שנתבשל עם בשר, אבל תבשיל שנתבשל
 בקדירה בשרית, מותר^{קסה}.

כח. יש להימנע מאכילת עוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם^{קסו}.

בשר סעודת מצוה

כט. בסעודת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, אוכלים בשר ושותים יין^{קסז}.

חולה בבשר

ל. מי שהוא חולה קצת, מותר בבשר^{קסח}. קטנים, י"א בני 2-3 אין איסור בבשר^{קסט}.
 ויש הסוברים בגיל 7 - 9^{קע}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קנח ראה שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ג. תשו' נוב"י מהדו"ק סי' כ"ח. בה"ט ס"ק ג'

קנט מקו"ח. אור"ח בשם נזירות שמשון. קיצשו"ע (סי' קכ"ב סעיף ט"ז). כפה"ח (ס"ק י').

קס שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז')

קסא דעת ה"ט' בס"ק י"ג לאסור, ודעת המג"א שם להתיר. משנ"ב (ס"ק כ ובשעה"צ שם ס"ק כ"ז). ואם יש
 לכלוך תחת הציפורן, וחושש לחציצה בנטילת ידים, ואינו יכול לנקותם, כתב מהר"ל דיסקין (קו"א סי' ה'
 ס"ק ס"ג) שיכול לגזוז.

קסב לצורך טבילת מצוה ולכבוד שבת, בוודאי מותר, משנ"ב ס"ק כ' בשם אחרונים.

קסג שו"ע סי' תקנ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק נ"ח: וראש חודש בכלל.

קסד בית יוסף מהכלבו ורא"ש. שערי תשובה.

קסה שו"ע סי' תקנ"א סעיף י'. משנ"ב ס"ק ס"ג.

קסז ראה בה"ט ס"ק כ"ט. הגרי"ש אלישיב. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ב. מיני מאפה שניתן יין לשפר
 הטעם אבל אין מורגש טעם יין, דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לאוכלו.

קסו רמ"א סעיף י'.

קסח רמ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק ס"א.

קסט אז נדברו ח"ז סי' ס"א דהוי כדון קטן לענין היתר אמירה לנכרי.

שכח ובירך

לא. שכח ובירך על יין או בשר בט' הימים, יטעם כל שהוא, שלא יבא לידי ברכה לבטלה^{קעא}.

מעימה מהתבשיל ער"ש

לב. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, ועיי' בהערה^{קעב}.

מתנה

לג. המנהג, להימנע מנותנות מתנות בתשעת הימים^{קעג}. בפרט מתנות שיש בהם משום שמחה.

אין איסור בנותנות מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים, בפרט אם נותן ספר^{קעד}.

נקיון

לד. יש מנהג שלא לערוך נקיון יסודי בבית, רק שטיפה רגילה, ונקיון כפי הצורך^{קעה}. ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת.

קידוש לבנה

לה. כתב הרמ"א שנוהגין לא לקדש הלבנה עד אחר תשעה באב^{קעו}. ויש נוהגין לקדשה לאחר ג' ימים מהמולד^{קעז}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קע} מקור חיים (סעיף י') יש להקל לקטן פחות מ9. דברי יציב (ח"ב סי' רל"ו) עד גיל שיודע להתאבל על החורבן (כבן 9), אין להחמיר מלהאכילם בשר, בפרט בשר עוף. שבט הלוי (ח"ו סו"ס ע"ב).

^{קעא} שדי חמד (אס"ד מע' בהמ"צ סי' א' אות ד'). שבט הלוי (ח"ט סי' קל"א) כיון שהוא הרחקה ומנהג, יטעם, שאין זה שייך כששותה שלא תהיה ברכתו לבטלה.

^{קעב} בתש"ו התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתש"ו אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

^{קעג} הליכות שלמה פי"ד.

^{קעד} הליכות שלמה. מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א. מפני שרק בת"ב כתב המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שאין ליתן מתנה, דהוי כשאלית שלום.

^{קעה} בירושלים, יש שנהגו עפ"י הגר"ש סלאנט, שלא לשטוף הבית, הליכות שלמה (פי"ד ל'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' של"ח) דהוא חומרא.

אבל בשו"ע יו"ד (סי' שע"ז ס"ז) גבי אבל, מרביצין ומכבדין בית האבל, וכל שכן בט' הימים. ואכן נקיון יסודי יש להימנע. ועיי"ע התעוררות תשובה (ח"ג סי' של"ט). מבית לוי.

^{קעז} סי' תקנ"א (סעיף ח'). ובס"י תכ"ו כתב המשנ"ב (ס"ק ח'), הטעם כיון שבימי המצרים שרויים באבילות ויש לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ובס"י תכ"ו דעת הרמ"א שלא לקדש הלבנה במוצאי הצום, וראה עוד במשנ"ב (ס"ק י"א שם).

במשנ"ב שם הביא עוד דיעות אחרונים שאפשר חקדש הלבנה במוצאי ט"ב. האר"י ז"ל כתב שיש לקדש במוצאי ט"ב כי במוצאי ט"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש.

^{קעז} הגר"א במעשה רב (אות קנ"ט). ערוך השולחן (סעיף כ"ב). החזו"א. הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך.

צחצוח נעליים

לו. הסרת אבק ולכלוך מנעליים, מותר^{קעח}. ויש מתירים להשחירם^{קעט}, אבל בלי להבריקם^{קפ}. ולכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק.

כביסה

לו. אין לכבס מר"ח אב עד אחרי התענית. גם אם מניח את המכובסים לאחר תשעה באב^{קפא}.

לח. כתם שניכר בבגד, מותר לנקותו^{קפב}.

רחיצת פאה נכרית גם נכלל באיסור כביסה.

בגדי קטנים

לט. בגדי קטנים, שמלכלכים בגדיהם ביותר, מותר לכבס, אם אין אחרים^{קפי}. בפרט לפני שבוע שחל בו ט"ב^{קפד}.

עד איזה גיל התירו לכבס בגדי ילדים, נחלקו הפוסקים^{קפה}, 4, 8, 13.

מ. כיבוס בגדי קטנים במכונת כביסה, מותר אפילו הרבה יחד, אבל לא יצרף בגדי גדולים^{קפו}.

לבישת בגדים מכובסים

מא. מר"ח אב, אין ללבוש בגדים מכובסים, וכן הדין במפות שולחן ומגבות, ואין להציע מטה בכלי מטה חדשים^{קפי}.

בגדי זיעה

מב. בגדי זיעה, לבנים, גרביים, ניתן להקל ולהחליף^{קפח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קעח מוע"ז (ח"ה סי' של"ח)

קעט תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). אבל דעת תשו' שלמת חיים לאסור גם להשחירם.

קפ תשו' אג"מ שם.

קפא שו"ע (תקנ"א סעיף ג')

קפב הליכות שלמה (ט"ו). מבית לוי. באור לציון (ח"ג פ"כ"ז א') מחמיר.

קפי ראה פמ"ג תקנ"א (א"א ס"ק י"ח). כפה"ח (ס"ק קע"ט)

קפד חיי אדם (כלל קל"ג י"ח). משנ"ב (ס"ק פ"ב)

קפה עד גיל בר מצוה - פמ"ג (א"א ל"ט) שמהבית יוסף ודרכי משה. עד גיל ארבע - פמ"ג שם, לבוש (י"ג)

ח"א (סי' קל"ג ס"ק י"ח). גיל שבע - שמונה, אגרות משה, הגריש"א.

קפו הגריש"א. חנוך לנער (פ' כ"א ב') הגם שבמשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ג כתב שלא יכבסו הרבה יחד,

כתב הכפה"ח (ס"ק קע"ז) להתיר הרבה יחד, ובפרט במכונת כביסה שאין בזה יותר טירחא.

ונראה שיותר לתלותם לייבש בחוץ, מכיון שניכרין הבגדים שהם של קטנים, ליכא חשש מראית העין

כמ"ש משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק מ"ב).

קפי שו"ע סי' תקנ"א סעיף ג'.

בני עדות המזרח הנוהגים כדברי מרן השו"ע, חל האיסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

בגד לבוש

מג. אם לבש קפס בגדים לפני ר"ח אב, אפילו אם לבש כמה ביחד קצ, יכול ללבשם שוב בתשעת הימים קצא.

לקמט בגד

מד. יש הסוברים שיועיל לקמט בגד מכובס או להשליכו לארץ בכדי לבטל סימני הגיהוץ ונעיימות בגד מכובס קצב.

מה. לכבוד שבת, מותר לפרוס מפות מכובסים קצג.

בגדי שבת בשמחות

מו. מותר ללבוש בגדי שבת בשמחת בר מצוה, מילה, מסיבת שידוכין. גם האב והאם וסבים, דבני בנים הרי הם כבנים קצד.

שידוך

מז. לצורך שידוך וכיוצ"ב, מותר ללבוש בגדי שבת קצה.

אורח

מח. מותר להציע כלי מיטה מכובסים לצורך אורח קצו.

----- = מקורות וצינונים = -----

קפח תשוי' שלמת חיים (ד' ד') גרביים ומטפחות. ערוך השולחן (יו"ד שפ"ט ו'). הליכות שלמה יב. תשוי' קנין תורה (א' ק"ט). שבט הלוי (מבית לוי). להורות נתן (ח"ז סי' ל"ט).

קפט בש"ך (יו"ד סי' שפ"ט ס"ק ד'): זמן מה, וכן נוהגין. בן איש חי (דברים שנה א' ו') לשעה אחת, ובערוך השולחן (יו"ד שפ"ט ו'). ודעת הגר"ש אלישיב כרבע שעה (הגר"י פוקס שליט"א). בס' הליכות שלמה (פ' י"ד אות י"ד) שיתבטל הנאת הכיבוס. מועדים וזמנים (ח"י סי' של"ח) שיעור שיטשטש קצת סימני הגיהוץ.

קצ דעת קדושים מבוטשטש (יו"ד סי' שפ"ט).

קצא שו"ע יו"ד (סי' שפ"ט סעיף א') ובש"ך ג'ד'. בן איש חי (דברים ו') כפה"ח (תקנ"א קצ"א) מוע"ז.

קצב כרם שלמה (יו"ד סי' שפ"ט) בשם ס' לחם הפנים. תשוי' מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) צי"א (ח"י ג' סי' ס"א) תשוי' שבט הלוי (י"א קל"ה) הליכות שלמה (פ' י"ד הע' 45)

קצג רמ"א. במשנ"ב (ס"ק ל"ג): על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים לבנים נהגו איסור

קצד עי' שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק ג'). הליכות שלמה ח'.

קצה הליכות שלמה פ"ד כשאין לו בגד חול נאה כראוי, מותר. שבט הלוי (ח"ט סי' קל"א). מותר אם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך. הגר"ש אלישיב. באורחות רבינו (ח"ב עמ' ק"ל), שהחז"א התיר לצורך זה גם בגד חדש.

קצו מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד). שלמת חיים (סי' ר"כ). מבית לוי.

רחיצה

ממ. נוהגין לא להתרחץ מר"ח אב ואילך, רק פניו ידיו ורגליו קצו.
פניו, ללא הראש ועד הצוואר. יד, עד המרפק (עד הגוף). רגל, עד הברך.

נ. בארצות החמות שמצטער מאוד, יש להקל קצת. ולא ירחץ כל גופו כאחת קצת.
והדבר מסור ללב ירא ד' מתי להקל בזה.¹

נא. אם צריך להעביר זוהמא שעליו, או ריח רע, מותר לרחוץ מקום המסוים גם בסבון רא.
מי שמוזע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים.
וסיכה בסבון כדי להעביר פצע, מותר.²

טבילה במקוה

נב. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה.³

רחיצה לכבוד שבת

נג. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים ט, אבל בלי סבון.⁴

דיאדורנט

נד. אין מניעה לנשים להשתמש בדיאדורנט, בושם, בימים אלו, חוץ מבט"ב שהסיכה נאסרה (ס' הל' ביהמצי' בשם הגר"מ פיינשטיין).

----- = מקורות וצינונים = -----

קצו שו"ע (סי' תקנ"א סעיף ט"ז). משנ"ב ס"ק ט"ז.

קצת אגרות משה (ח"ד אהע"ז סי' פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). שערים מצויינים בהלכה (סי' קכ"ב י"ב) בס' הליכות שלמה (פ"ד בעי' י"ז) מצטער בעלמא אין להקל, כי אכן זה תיקון חכמים להצטער בימים אלה על חורבן בית המקדש, אלא אם סבלו רב ומצטער ביותר.

ובתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז ד') שביו"כ שהתירו לרחוץ, מדובר בזוהמא, לא בסתם זיעה.

קצת הליכות שלמה יח. הגרי"ש אלישיב.

¹ שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

רא תשו' שלמת חיים (ח"ד סי' י"ט) הליכות שלמה (פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז).

² רחיצה להעביר זיעה מרובה, מותר גם ביום כיפור, שבו איסור רחיצה הינו מחמשת עינויים. וכתב הלבוש ומג"א, מביא משנ"ב (סימן תרי"ג ס"ק ב'): מזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה, מותר, כיוון שאינה רחיצה של תענוג.

³ א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ה). הליכות שלמה (כ') ציץ אליעזר (י"א נ"ז), אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

⁴ רמ"א סעיף ט"ז. ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

^ה משנ"ב (ס"ק צ"ז). תשו' דברי יציב (אוי"ח סי' רל"ז). ראה משמרת שלום סי' מ': נהגו אבוק"ק לרחוץ בחמין בער"ש חזון וכו' ורחיצה היא מצוה מחז"ל ואין למנוע וכו'.

פרק יב סיום מסכת בט' הימים

נה. רבים נוהגין להוסיף בימים אלה בשמחת התורה שמחה של מצוה, ומשתדלים לעשות סיומי מסכתות.

יש חסידים שנוהגים לערוך סיום, והאדמו"ר מלויבאביטש זי"ע עודד לערוך סיומי מסכתות בכל יום מט' הימים, כדי להוסיף שמחה של מצוה, בימים שממעטים בהם בשמחה, ולרוב מבלי לסעוד אחריו בבשר ויין.

הגאון הקדוש אדמו"ר החידושי הרי"מ זי"ע הסביר, שביהמ"ק נחרב בגלל שנאת חנם (יומא ט') ואחד שלומד, חבריו עושים סעודה, כמו"ש בגמ' שבת קי"ח, אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן. החברים שמחים זה עם זה, אהבת חנם, אחד למד והאחרים עושים למענו סעודה, וכולם משתתפים בסעודה, למרות שהם עצמם לא למדו. ההיפך משנאת חנם. וזהו תיקון החטא.

קטן שסיים

נו. קטן שערך סיום מסכת שלמד היטב, יכולים להשתתף עמו ויחשב לסעודת מצוה^{יז}.

נז. מותר לערוך את הסיום בשעת כושר כשכוונתו לשם לימוד תורה^{יח} ומכל מקום **אם לא נודמן בלמודו הסיום**, לא ימהר או יאחר רק בשביל זה. וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה^{יט}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{יז} תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' ק') תשו' שבט הלוי (ח' יא סי' יג).

^{יח} כתב מהר"ם מינץ (ש"ך יו"ד סי' רמ"ו כ"ז) בסוף מסכת ישייר מעט עד שעת כושר יום הראוי לתקן בו סעודה. וכ"ה בסידור יעב"ץ שהממהר לסיים לימוד ספר יותר מלימודו בשאר ימות השנה לית לן בה כי מ"מ הוא זריז ונשכר, שהקדים עצמו למצוה, ובתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב וכו'. וכן נהג בעל התעוררות תשובה, ומטו מהאדמו"ר מהר"א מבעלז, מאביו, שלעשות סיום בימים אלו בבשר ויין, הוא כבוד התורה, כשניכר אכילת בשר רק לכבוד סיום מסכת, ומראים שבתורה אין חורבן. ובס' דרכי חיים ושלום (אות תרס"ז) כפה"ח (ס"ק קס"א).

הרמ"א בסעיף י' כתב שבסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר וכו'. ודייק המג"א (ס"ק ל"ד) שהרי אין לעשות סעודת אירוסין בתשעת הימים ומוחק שני התיבות. ויש שהסבירו שהיה כתוב ר"ת ס' א', והכוונה הוא ל"ספרים אחרים" ובטעות פוענח לסעודת אירוסין.

^{יח} אליה רבה (ס"ק כ"ו). משנה ברורה (תקנ"א אות ע"ג). בס' שער המלך (שער ד' פ"א ד"ה וביותר) לא ניחא מאלו המסיימים דווקא בימים אלו כדי לאכול בשר תאוה. ובס' ערוך השולחן (סעיף כ"ח) שדבר מכוּעַר להניח לכתחילה לימים אלו בשביל אכילת בשר.

בתשו' יצחק (ח"ב סי' צ"ג) מבאר שאין לאחר מפני רצון אכילת בשר, אבל אם מאחר הסיום בזמן שיותר ראוי, הוי סעודת מצוה.

אכן, אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהם, אם היו הולכים ובאים גם בזמן אחר משום רעות^{ר"ט}.

וי"א שמוותרת השתתפות של המחזיקים בידי הלומדים בממונם, והגבאים המשיגים עליהם ומשרתיהם אפילו רבים. ואם עוד באים ומסייעין לעשות הסעודה, בודאי מותר^{ר"י}.

נח. מיום ז' באב נמנעים מלאכול בשר אחרי עריכת סיום מסכת^{ר"א}.

רמז שבסיום, גם מי שלא למד משתתף.

נט. **אותיות סיום**, הנגלה והנסתר הם שוים באותה גימטריא. אות ס', הנגלה ס' מספרו ששים. וכן הנסתר מהסמך, המ' ד' גימ' ששים.

וכן ה', גימ' עשר. והנסתר, אותיות ו' ד', גימ' עשר. וכן ו' ס'. לרמז שהנגלה, הלומד בפועל, והנסתר, שרק משתתף בסיום, שוים הם בסיום.

הרה"ק מאפטא, האוהב ישראל, הוסיף על כן, רמז הכתוב (תהלים כו, ד) ועם נעלמים לא אבא. שאזכה ללמוד ולסיים יחד עם המסיים, ולא להיות מהנעלמים שמשותתפים רק בסיום. (בשם הגר"א מוילנא)

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ר"ט} מג"א סי' תקנ"א (ס"ק ל"ה). א"ר (ס"ק כ"ו). משנ"ב שם מהמג"א (בה"ל ד"ה וסיום).

^{ר"י} סידור יעב"ץ (דיני ביהמ"צ אשנב ב' אות י"ד). ביאור הלכה (ד"ה וסיום).

בס' דברי אמת (להרבי החוזה מלובלין, איכה) דבסעודת ברית מילה לפני ט"ב, אי' בשו"ע שאין רשאי להיות רק מנין, ובסיום אין לדקדק כלל, כי התורה הוא התיקון, והחורבן היה על עזבם את תורתו והגאולה תהיה ע"י התורה, לכן בסיום אפשר להשתתף כמה שירצו.

^{ר"א} בטור (סי' תקנ"ד) ומג"א (שם ס"ק ט'), שביום ז' באב נכנסו אויבים להיכל, לכן גם יולדות

נמנעות אז מאכילת בשר. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ס"א)

פרק יג שבת חזון

מעימה מהתבשיל ער"ש

א. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר בערב שבת, ועיי' בהערה ר"ב.

בגדים מכובסים

ב. לכבוד שבת, מותר ללבוש בגדים מכובסים ומגוהצים ר"ד.

נעליים

ג. לכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק נעליים ר"ד.

צפרניים

ד. מותר לקצוץ צפרניים בערב שבת חזון ר"ט.

רחיצה

ה. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים ר"ט,

אבל בלי סבון ר"י.
מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים ר"ח.

טבילה

ו. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה ר"ט.

תספורת

ז. בני עדות המזרח שנמנעים להסתפר רק בשבוע שחל בו ט"ב, גם בע"ש זו נמנעים מלהסתפר ר"ב.

----- = מקורות וצינונים = -----

ר"ב בתש"ו התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתש"ו אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

ר"י משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ו'). ועיי' בשע"צ (שם ס"ק מ"ו). הגריש"א (קרא עלי מועד פ"ד י"ט) בביאור הלכה (ו ד"ה כלים חדשים): ודע דכתונת אפילו חדשה מותר ללבוש בשבת חזון, וכמו לענין כיבוס דמותר לכבוד שבת [פמ"ג א"א כ']. ובתש"ו אג"מ (או"ח ח"ג סי' פ') שכונתו כשאין לו כתונת מכובסת, שהרי לבישת בגדים חדשים חמורה יותר ממכובסים, ואם יש לו מכובסת, אסור לו ללבוש חדשה.

ר"ד מוע"ז (ח"ה סי' של"ח) תש"ו אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). שבט הלוי.

ר"ט משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק כ'). וביותר בשנה שחל ט' באב ביום ראשון נמצא שער"ש אינו בשבוע שחל בו ט"ב. מבית לוי.

בס' מקור חיים סי' תקנ"ב ס"ט כתב: קבלתי שאין ליטול צפורניים בערב שבת ח' אב.

ר"ט רמ"א (סעיף ט"ו). ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ו).

ר"ז משנ"ב (ס"ק צ"ו). תש"ו דברי יציב (או"ח סי' רל"ז).

ר"ח מבית לוי. בס' משמרת שלום כתב שאבותיו הק' נהגו לרחוץ בערב שבת חזון בחמין כיון שהכוונה לכב' שבת לא לענג עצמו

ר"ט ערך השולחן. הליכות שלמה כ', אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ו סי' ע"ז ב')

בגדי שבת

ח. בערב שבת, מותר ללבוש בגדי שבת אחרי הרחיצה, בשעה שלובשם בכל ערב שבת, ואפילו סמוך לחצות היום^{רכא}.

בגד חדש לחתן

ט. חתן בשבת שלפני החתונה, בשבת עלייה לתורה, אויפרוף, אע"פ שלובש בגדי שבת, לא ילבש בגד חדש^{רכב}.

סדרי תפילה וניגונים

י. נוהגים בסדרי תפילה וניגונים בשבת זו כמו בכל שבת^{רכג} במנהגי אשכנז נזכרים כמה שינויים בניגוני תפילה והפטרה^{רכד}.

שלום זכר

יא. שלום זכר לבן הנוולד, עושים כמו בכל שבת^{רכה}.

אב הרחמים

יב. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים^{רכז}.

החלפת בגדים

יג. בשבת מותר להחליף בגדים כל כמה שעות, אע"פ שע"כ מותרים הבגדים לשימוש בימות החול, ובלבד שלא יאמר שלובשם להכינם לחול^{רכז}.

הבדלה על יין

יד. במוצ"ש, לדעת הרמ"א, אם יש שם קטן שהגיע לחנוך ולא הגיע לגיל להתאבל על ירושלים, הוא ישתה את היין^{רכח}, ואם אין, ישתה בעצמו יין הבדלה. לדעת השו"ע, לכתחילה ישתה יין הבדלה בעצמו^{רכט}, וכן נוהגים רבים.

----- == מקורות וצינונים == -----

^{רכ} בערב שבת חזון מותר, מכל מקום מנהג הוקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה השבת כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מנוולים, וגוערים בחזקה ביד המקלין (כל בו סי' ס"ב, כ"ה): מביאו ב"י (סי' קנ"א סעיף ד').

^{רכא} מבית לוי. שלמי מועד (פ"צ הע' 51) מהגרש"ז אויערבאך.

^{רכב} מג"א (סי' תקנ"א ס"ק ו'). משנ"ב (שם ס"ק ט'). **שטריימל חדש** שלובש, מפני שאין ברירה, והימנעות מלבישתו הוי כמו אבילות בפרהסיא. ולבישתו מעט זמן לפני בין המצרים אינו מוציא מידי בגד חדש. ועי' בכפה"ח שם.

^{רכג} הליכות שלמה. מבית לוי. תשו' אג"מ (ח"ד סי' קי"ב) שגם מי שלא שר כל שבת, יכול לשיר בשבת זו, וכן להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת.

^{רכד} בס' מנהגי וורמייזא "ואומר החון ברכו, מעט בניגון של שבת ומעט בניגון של חול וכו'".

^{רכה} המנהג לעשות שלום זכר בשבת זו ואין משנין משאר שבתות השנה, מבית לוי הגר"ש ואזנר. בס' לקט יושר (ע' קי"א) כתב כשחל ת"ב בשבת, אין הולכים לזכר וכו'.

^{רכז} משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל').

^{רכז} בספר חסידים (סי' רס"ו). מג"א (סי' ר"צ). משנ"ב (סי' ד'). שאין **לומר** שישן בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצ"ש, אבל מותר לישון, גם אם כוונתו להיות ער אחרי שבת, שהרי נהנה עכשיו בשבת מהשינה. תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' קל"ח). וכ"ה בלבישת בגדי יו"ט בשבת שחל בעיו"ט.

^{רכח} הרמ"א שם, כתב שישתה רק במקום שאין תינוק. במשנ"ב (שם ס"ק ע'), דוקא אם הגיע לחינוך ולא הגיע להתאבל על ירושלים. והוא מעל 6 ומתחת 9, ישתה הוא את היין.

פרק יד ערב תשעה באב

נפילת אפים

א. ערב תשעה באב במנחה אין נופלים על פניהם משום שתשעה באב נקרא מועד רל.

טיוול

ב. לא יטייל בערב תשעה באב רלא.

לימוד תורה

ג. נהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך רלב כי אם בדברים המותרים בתשעה באב רלג.

כגון רלד, איכה. מדרש איכה. איוב. ירמיהו. מו"ק. גיטין נה: יוסיפון – מלחמות היהודים

ד. יש שסוברים שמי שרוצה להקל בלימוד ערב תשעה באב אחרי חצות, אין מוחין בידו רלה.

כתיבת סת"ם

ה. מותר לכתוב סת"ם אחרי חצות רלו

----- = מקורות וציונים = -----

רכט דעת המחבר (סי' תקנ"א) ממנהרי"ל, שמותר לשתות יין הבדלה, וכ"ה בלקט יושר (עמ' ק"ז). ויעש אברהם (כ"ה) מהרבי אברהם טשעכנובר. דרכי חיים ושלום (תרס"ח) חזון איש (דינים והנהגות י"ט ח') שלמת חיים (שלי"ו) הליכות שלמה (י"ד כ"ז).

ואין צורך להבדיל על שיכר, אלא אם הוא חביב עליו. ראה שו"ע סי' רצ"ו ב'.

רל שו"ע סי' תקנ"ב (סעיף י"ב), וכמו שאין נפ"א בערב שבת וערב ר"ח. ראה בערוך השולחן (שם ס"ק י"ד), הענין הוא לסימן כי אנו מובטחים בהשי"ת שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים. רלא רמ"א (סי' תקנ"ג סעיף ב'), וכתב המטה משה (סי' תשי"ח) משם רש"י: לא ילך אדם לטייל בשוק, הרי התורה בטלה משום שכתוב בה פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומי יקל ראשו עוד לשמוח עצמו בטיולים. והכלבו כתב שלא יטייל מטעם כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול. ערוה"ש (סי' תקנ"ד ס"ק י"ח).

רלב כתב החתם סופר (או"ח ח"א סי' קנ"ו) שכל מה שלומד מחצות ואילך, גם לאחר מכן מחשבתו עליו ומהרהר אודותיו בליה, ונמצא שנכנס לאבלות תשעה באב כשהוא שמח. וראה עוד תשו' דברי יציב (או"ח סי' ר"מ) להראות שיעקר אבלות על ביטול תורה מרוב טלטול וגלויות (עי' חגיגה ה:).

רלג מהרי"ל. רמ"א תקנ"ג. מג"א ס"ק ז'. חזון איש (תורת המועדים ס"ק ה') ללמוד רק בדברים המותרים בט"ב, אפילו כשחל עט"ב בשבת. שבת הלוי.

רלד ראה שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א' ב'.

רלה מהרש"ל, מאמר מרדכי (תקנ"ג ס"ק ב') ביאור הגר"א, חיי אדם (קל"ד אות י') להקל וללמוד. משנ"ב (תקנ"ג ח') ובבה"ל שם.

בתשו' אור לציון (ח"ג פ' כ"ח ה') שלכתחילה יש להימנע מללמוד דברים האסורים בת"ב, מ"מ מי שקשה לו וחושש שיתבטל מלימודו, יכול להקל. וכתב הכפה"ח (תקנ"ג ס"ק י"ח) דגם למתירין לא ילמד עומק ופלפול, שמשאיר שמחה בלבו גם בליל ט"ב.

סעודה לפני מנחה

ו. מנהג לאכול סעודה קבועה לפני מנחה, ונוהגים להרבות בו קצת^{רלו} כדי שלא יזיק להם התענית. ואח"כ מתפללים מנחה ואוכלים סעודת המפסקת^{רלה}.

סעודת המפסקת.

ז. לא יאכל אדם בסעודה המפסקת, בשר או יין, ולא יאכל שני תבשילים כדי להרבות אבל וצער על החורבן^{רלט}.

ח. אמרו חז"ל, כל האוכל בשר או שותה יין בסעודה המפסקת, עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם^{רמ}

ר"י ב"ר אלעאי, ערב ת"ב היה מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו^{רמא}.

אכילת פת

ט. בסעודת המפסקת יאכל פת^{רמב}, אם אינו אוכל פת, ייחשב סעודת הצהריים (שאכל קודם) לסעודה המפסקת^{רמג}.

סעודה גם כשאינו צם

י. יאכל סעודת המפסקת אפילו אם אינו צם^{רמד}.

שני תבשילין

יא. בסעודה המפסקת לא יאכל שני תבשילין^{רמה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רלו תורת המועדים ס"ק ד' מהגר"ש אלישיב.

רמ"א (תקנ"ב ט) להרבות קצת בסעודה ראשונה וכו' ויש קצת ראייה לזה ממדרש איכה רבתי (ג' ה').
במג"א (תקנ"ב ס"ק יב) שבמדרש איכה, אחר שאוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ט"ב יושבין וקורין קינין. **בבית שני**, היו אוכלין סעודה וקוראין איכה. (הגה מהר"ץ שפיץ תקנ"ב)

רמ"א (תקנ"ב סעיף ט').

רלט משנה תענית כ"ו: טוש"ע ס' תקנ"ב. א'. משנ"ב ס"ק א'. כתב הר"ן (תענית י.) שאכילה כזו הוא דרך חשיבות. רא"ש, דרך כבוד ותענוג.

רמ תענית ל. שו"ע (תקנ"ד סעיף כה). גר"א, מתרומת הדשן, נחשבין כאונן שמתו מוטל לפניו שאסור בבשר ויין.

רמא תענית ל. טור תקנ"ב

רמב ירושלמי. ב'. משנ"ב ט"ו

רמג משנ"ב (תקנ"ב ס"ק כ'). תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ה). תשו' אור לציון (ח"ג פכ"ח).

רמד בס' הלכות קטנות (ח"ב סי' קל"ה) שמדברי הירושלמי יש קצת מצוה לאכול סעודה מרה לפני הצום. כתב מקו"ח, אין חיוב מדינא אך מנהגם של ישראל תורה. הליכות שלמה (ט"ו ב'). שבט הלוי (ח"י סי' פ"ג).

ביצה קשה

יב. נוהגים לאכול ביצה קשה, שהוא מאכל אבלים^{רמ"ו} (טבול באפר)

פירות ירקות

יג. מותר לאכול פירות וירקות חיים, אפילו כמה מינים^{רמ"ו}. אבל לא צלויים או מבושלים^{רמ"ח}.

צנון מליח

יד. אין לאכול צנון ומליח^{רמ"ט}. ויש מקילים לאכול סרדינים^{ר"נ}

סלטים

טו. אין לאכול סלט חומום או חצילים, שהם מבושלים או צלויים. ואנו אוכלים את הביצה כתבשיל היחיד^{רנ"א}.

אבל סלט טחינה מותר שאינו עובר תהליך בישול או צלייה.

שכר, קפה, תה

טז. אין לשתות שכר^{רנ"ב}.

מותר לשתות קפה ותה^{רנ"ג}, אבל משקה ששותים לתענוג^{רנ"ד} יש להימנע מלשתות.

חמוצים וטיבולים

יז. אין לאכול כבושים, חמוצים, טיבולים, חריין^{רנ"ה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רמ"ה} שו"ע סי' תקנב (סעיף א). משום דבריבוי תבשילים יש בו כבוד ותענוג. משנ"ב (ס"ק י"א).

^{רמ"ו} שו"ע ורמ"א (סי' תקנ"ב סעיף ה'). משנ"ב (שם ס"ק י"ג).

^{רמ"ז} שו"ע (סי' תקנ"ב סעיף ד').

^{רמ"ח} רמ"א (שם סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב).

^{רמ"ט} רמ"א סעיף א', כדי שיתנהג בפרשיות

^{ר"נ} בשו"ע (סעיף ב') אי' שדגים נהגו לאסור, דדגים בכלל בשר, ועולה על שולחן מלכים, משא"כ סרדינים אינם כ"כ חשובים. אבל אי' בכפה"ח (ס"ק י"ח) די"א שאין להקל אלא במקום הצורך. ועוד יש לקחת בחשבון שנקרא תבשיל ויהא אסור לאכול עוד תבשיל (כגון ביצה קשה) בסעודה המפסקת.

^{רנ"א} משנ"ב תקנ"ב ס"ק יד

^{רנ"ב} ט"ז מג"א. משנ"ב ס"ק ד', ואם הוא אדם חלש, מותר

^{רנ"ג} השע"ת (סי' תקנ"ב א') הביא מהמחזיק ברכה שאף שהזרע אמת אסר, המנהג שפשט בארץ ישראל ומצרים והגלילות, לשתות. שכולם גם העניים רגילים לשתות ואין בשתייתו שררה וענוג. ואינו כתבשיל.

^{רנ"ד} השע"ת שם הביא המחז"ב ששתייה שהוא תענוג ומנהג עשירים, אין להתיר אלא במקום חולי.

^{רנ"ה} שערי תשובה בשם כנסת"ג. ולכן אין לאכול ירקות כבושים בחומץ, וכ"כ הכפה"ח (תקנ"ב ס"ק כ"ו) אבל דעת הערוך השולחן (סעיף ז') שאין כבוש בגדר תבשיל.

סוגי מאפה

יח. שני סוגי מאפה, אע"פ שמעיקר הדין נראה שמותר^{רנ} דאינו כשני תבשילין, אבל ראוי להימנע מאכילה של תענוג^{רנ}.

לבן, יוגורט

יט. לבן, יוגורט, אע"פ שעברו תהליך פיסטור, לדעת רוב הפוסקים אינם נחשבים כתבשיל^{רנח}. וכן חמאה^{רנש}

ממרח חמאה, אינו נחשב כתבשיל^{רס}.

דגים

כ. אין לאכול דגים^{רסא}.

סרדינים, דג מלוח

כא. סרדינים, יש מתירים^{רסב}. וכן הערינג יש מתירין^{רסג}.

סעודה שפילה

כב. כתב בשו"ע שיש לאכול סעודה זו בישיבה על גבי קרקע, כסה נמוך^{רסד}, ואין צריך לחלוץ נעליים^{רסה}.

ויש נוהגים שרק הביצה אוכלים על כסא נמוך^{רסו}.

----- = מקורות וציונים = -----

רנ א"א מבוטשאטש (תקנ"ב) שדבר אפוי אינו נחשב כתבשיל, ולכן יכול לאכול לחם וגם תבשיל באותו סעודה. ובתשו' אור לציון (ח"ג פ' כ"ח ג') שלכן יכול לאכול כמה מיני עוגות בסעודה המפסקת, אבל אסור לאכול לשם תענוג כמ"ש הרמ"א שאין לאכול צנון ומליח.

רנ התעוררות תשובה (ח"ג סי' שמ"ט) שדבר פשוט שאין לחלק בין שני תבשילין לשני מאפה, ועוד, שהרגילות לאוכלם לתענוג וממילא דינם כדגים שאין לאוכלם בסעודה זו (מג"א משנ"ב ס"ק ו') שהם מאכל חשוב. ודעת הגר"מ פיינשטיין (מועדי ישרון עמ' 138, שמעתתא דמשה עמ' תכ"ט) שמאפה דינו כתבשיל.

רנח בן איש חי (דברים י"ט) כפה"ח (סי' תקנ"ב ס"ק י"ג). חזו"ע ע' רנ"ט. קרא עלי מועד (פ"ו אות י"ד). מהגר"נ קרליץ.

רנט באר היטב (תקנ"ב ה') חיי אדם (כלל קל"ד ו') שעה"צ (ס"ק י"ח).

דעת האור לציון, שגבינה וחמאה, נחשבים לתבשיל.

רס שעה"צ שם ס"ק י"ח.

רסא שו"ע סי' תקנ"ב (סעיף ב'). מג"א (שם ס"ק ב'), משנ"ב (ס"ק ו'): שדגים בכלל בשר, והוא עולה על שולחן מלכים, ויש שמחה באכילתם

רסב הליכות והנהגות ביהמ"צ (ע' 14) מהגר"ש אלישיב. רק דגים חשובים נאסרו בסעודה זאת.

רסג דגים מלוחים, מביא כפה"ח (ס"ק י"ח) מהרבה פוסקים שמתירים.

רסד שו"ע סי' תקנ"ב (סעיף ז'). כדי שתהא הסעודה שפילה (מג"א ס"ק ז').

רסה שאין אבילות נוהג עד הלילה. מג"א (ס"ק ח'). משנ"ב (ס"ק י"ח)

שינוי מקום

כג. ולפחות ישנה את מקומו הקבוע לו בסעודה^{רסז}.

הפסק בינו לקרקע

כד. כשישב ע"ג קרקע ישים הפסק (בגד שאינו לבוש בו) בינו לקרקע^{רסח}.

פת, ביצה באפר

כה. יש נוהגין להטביל את הפת באפר, ויש נוהגין להטביל את הביצה באפר^{רסט}.

כו. בסעודת המפסקת, אומר זהו סעודת תשעה באב^{רע}.

מנין שנות החורבן

כז. בשעת סעודת המפסקת, יש שהיו מזכירין מנין השנים שעברו מחורבן ביהמ"ק^{רעא} שיבנה בב"א.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רסו} חיי אדם (כלל קל"ד סעיף א') אמרי סופר (שער ט' אות ה') מהג' מערלוי. הגר"ח קניבסק (קרא עלי מועד פ"ו נ"ח)

^{רסז} כפה"ח (ס"ק ל"ח), ערך לחם למהריק"ש

^{רסח} שע"ת ס"ק ג' עפ"י קבלה

^{רסט} רמ"א ס"י תקנ"ב (סעיף ו'): יש מחמירין לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו, על שם, ויגרס בחצץ וגו' (איכה ג' טז).

^{רע} ירושלמי תענית (פ"ד הל' ו'). ב"י תקנ"ב. משנ"ב (ס"ק טז).

^{רעא} יוסף אומץ (סי' תתע"ה) מקור חיים מוהחות יאיר (סעיף י"א). כפה"ח (תקנ"ט יא). שנת תשפ"ו 1957 שנים לחורבן בית שני שיבנה במהרה בימינו אמן.

פרק טו מהלכות תשעה באב

חמשה עיניים

- א. תשעה באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה, סיכה, נעילת סנדל, תשמיש, אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו' דכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רעב}. דברים אלה נוהגים כל היום^{רעג}.
- ב. המנהג שיושבים על הארץ, ואין מניחים טלית ותפילין. נוהג עד חצות היום^{רעד}. מפני: 1. שכתוב תם עוניך כשהצית אש בציון 2. להראות נחמה באבל.
- ג. אע"פ שהיום כמו אבל, הוא רק ללא תעשה, לא לעשה, כגון כפיית המטה ועטיפת ראש^{רעה}.

ישיבה נמוכה

- ד. ליל תשעה באב ויומו, יושבים על הארץ^{רעו} עד חצות היום^{רעז}.
- ה. מותר לשבת על גבי כסא נמוך, פחות מג' טפחים^{רעה} (30 ס"מ). ומי שקשה לו, מותר ביותר גבוה^{רעט}.

אוטובוס

- ו. הנוסעים ברכב, אוטובוס, אם יוכל, יעמוד, ואם לא, מותר לשבת בכיסאות הרגילים שהכוונה מטעם בטיחות^{רפ}.

מיעוט מכבודו

- ז. ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב, בכל מה שאפשר^{רפא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רעב תענית ל. שו"ע תקנ"ד א'

רעג משנ"ב (תקנ"ה ס"ק ג').

רעד סדר היום. משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): רק לענין תפילין משום שהוא מלתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה עיניים אין מבטלין כל היום. משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י'): ישיבה ע"ג הקרקע אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכך לא בעי כל היום.

רעה טור. ערוה"ש תקנ"ה.

רעז כמו אבליים משנ"ב תקנ"ט ס"ק י'. כתב בס' אמרי פנחס (ש"פ, שפ"א) בזמן שמתישבים על הקרקע בט"ב הוא עת רצון גדול, ויכול אדם לפעול בתפלתו מה שצריך.

רעז אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכן די עד חצות היום, משנ"ב (שם). ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג').

רעה גשר החיים (פ"כ סי' ה').

רעט ערוה"ש יו"ד (סי' שפ"ז ג'), דאינו נחשב תענוג.

רפ בשם החזו"א. תשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ב). הליכות שלמה.

סוג נעליים

ח. אסור לנעול נעלי עור, אבל של בד, עץ, שעם, או גמי, מותר. ואפילו אם חלק הנעל מעור, אסור ללבושו^{רפב}.

אבזם מעור

ט. אם יש רק אבזם מעור לנוי, מותר^{רפג}. וכן רצועה שמשמשת רק לשמור שהנעל לא תיפול, מותר^{רפד}.

נעלי גומי

י. נעלי גומי נוחות, כמו נעלי ספורט או "קרוקס" וכדו' שכמעט אין מורגש עינוי בהליכה בהן, המחמיר להימנע מללכת עמם בת"ב, תבא עליו ברכה^{רפה}. אבל מי שקשה לו ההליכה, יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור^{רפו}.

אור בבית הכנסת

יא. בבית הכנסת מדליקים רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה^{רפז} כמו"ש: במחשכים הושיבני. כבו את הפנסים, שמש וירח קדרו.

יב. גם לציבור שאומרים איכה בלחש מדליקים אור חלש בכדי שיוכלו לקרוא לאורו^{רפח}.

נר תפילה

יג. אין מדליקין נר תפילה בבית הכנסת בשחרית, אלא במנחה^{רפט}.

נר לברית

יד. אם יש ברית מילה בת"ב, מדליקים נרות כשמביאים התינוק^{רצ}.

פרוכת

טו. מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש^{רצא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רפא תוס' תענית (ל: ד"ה כל העושה). רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב').

רפב שו"ע סי' תקנ"ד סעיף ט"ז).

רפג אגרות משה

רפד ברכי יוסף

רפה פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח. שע"ת תקנ"ד יא. הליכות שלמה פ' טו. שבט הלוי. הגר"ק

רפי הגריש"א.

רפז שו"ע תקנ"ט ד'

רפח ט"ז ס"ק ה'. משנ"ב ט"ו.

רפט מהרי"ל. משנ"ב ט"ו.

רצ פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב טו

רצא רמ"א סי' תקנ"ט (סעיף ב') מס' המנהגים, על שם בצע אמרתו.

פרק טז תפילת ערבית - איכה

טז. מתפללים ערבית, בנחת ודרך בני כאבלים^{רצב} ותפילה בלחש^{רצג}.

קדיש תתקבל

יז. לאחר תפילת העמידה אומרים קדיש תתקבל^{רצד} אבל כל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תתקבל^{רצה} דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי^{רצו}.

יח. מגילת איכה נקראת בלי ברכה^{רצו}. כי רק בפרסומי ניסא מברכים. במגילה כשירה, יש מברכין^{רצח}. כתב הלבוש: לא נכתב איכה במגילה, בכדי לא להנציח החורבן.

נשים

יט. נשים, אי' במס' סופרים (יח ד) ששומעות איכה^{רצט}, לדברי המג"א^ש, אינן נוהגות בזה.

חזן

כ. החזן שקורא איכה^{שא}, מגביה קולו בכל איכה יותר^{שב}.

איכה ביחיד

כא. יחיד גם יאמר איכה וקניות^{שג}.

סדר קדושה

----- = מקורות וצינונים = -----

רצב רמ"א תקנ"ט א' ב'

רצג מס' סופרים יח: ת' ערבית אין אדם שומע לחבירו מפני שהם מתפללים בלחשה. יעב"ץ

רצד משנ"ב ס"ק ד'.

רצה רמ"א סעיף ד'

רצו ב"י ומהר"ם שיק ש"ע, תמה הרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון.

רצז משנ"ב ס"ק ב'

רצח משנ"ב תקנ"ט ב'

רצט מס' סופרים (יח ד')

ש רפ"ב יב. וכתב החיד"א שזה רק מנהג טוב.

שא בס"י תקנ"ט (סעיף ג'), אי', מדליקין רק נר אחד לומר לאורו קניות ואיכה, וכתב ה"י (ס"ק ה) נר אחד לחזן, ונר אחד לכל שכונה שכולם אומרים איכה. והמג"א כתב משמע שהציבור לא יאמרו איכה וקניות רק ישמעו מהש"ץ.

משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק טו), מנהגנו שכל הקהל אומרים איכה בלחש גם קניות.

שב מהרי"ל. רמ"א תקנ"ט א'.

שג ח"א. משנ"ב סי' תקנ"ט (ס"ק ה')

כב. אחרי איכה אומרים סדר קדושה^{שד}.

כג. בטעם לאמירת ואתה קדוש, איתא:

כיון שמראין אבילות, מתעורר קליפה והוא סכנה, לכן מבטלים אותם ע"י סדר קדושה (רמ"ק)
ועוד טעם, מפני שהעולם מתקיים אקדושה דסודרא במקום תורה שאסור ללמוד (ברכ"י)

פרק יז הליכות ט"ב

יצטער במשכבו

כד. כשישן בלילה, ישים אבן תחת למראשותיו^{שה} משום צער. דכתיב, ויקח מאבני המקום שראה החורבן.
ויש שהיו ישנים על הארץ (שו"ע) ואם יכול יצטער בענין משכבו, שאם רגיל בשני כרים, ישן באחד (רמ"א שם).

נטילת ידים

כה. יטול נט"י עד פרקי אצבעות: א. כשקם בבוקר^{שו} ב. כשיצא מבית הכסא^{שו} ג.
לפני תפילה, דהוי כמקבל פני שכינה^{שה} ד. אם נגע בלכלוך, נעל^{שט}.
נטילה כל היד: חולה שאוכל פת (הגרשו"א) כהן העולה לדוכן (תריג"ס ק"ז).

לימוד תורה בת"ב

כו. בתשעה באב אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, משנה מדרש וגמרא, הלכות ואגדות, משום שנאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב^{שו}.
מותר ללמוד: איכה. מדרש. איוב ומפרשים. ירמיהו, דברים רעים. מו"ק אלו מגלחין. חלק. הנזיקין גיטין נה: ספר יוסיפון. ספר מלחמות היהודים. ירושלמי סוף מסכת תענית. הלכות

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שד} שו"ע תקנ"ט סעיף ב'

^{שה} תוס' תענית ל: שו"ע רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב'). מהמרדכי.

^{שו} שו"ע תקנ"ד י'. ב"י תרי"ג ומביאו משנ"ב (תקנ"ד ס"ק כא). רוח רעה כלכלוך טיט.

^{שו} מט"א תריג

^{שח} משנ"ב תקנ"ד כא

^{שט} גרח"ק. מנח"י י' מה. כפה"ח ד' יד.

^{שי} תענית ל. שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א'

מט

תשעה באב. הלכות אבלות. ספרי מוסר שמשבירים את הלב, ובלבד שאין שם פסוקים ומאמרי חז"ל. בענין אמירת תהלים בט"ב נחלקו הפוסקים ש"א.

מז. מותר ללמוד בפשוטן של הדברים, אבל אסור לפלפל ולישא וליתן בדבר הלכה ש"ב.

חברותא

כח. לימוד דברים מותרים, בחברותא, מותר ש"ג.

לימוד בהרהור

כט. יש שאוסר לימוד בהרהור ש"ד, שיש בה שמחה.

מצות ת"ת בט"ב

ל. יש הסוברים שבת"ב אין מצות ת"ת שטו.
מאידך יש הסוברים שיש מצוות ת"ת, וילמדו דברים המותרים ללמוד שטז.

השכמה

לא. בשחרית משכימים קצת לבית הכנסת ש"ז וסימנך: וישכם אברהם. א' אב. ב'. בריאת עולם. ר"ב צום. ה'ושענא. מ'גילה. ה' זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה ש"ח.

לב. אם על ידי זה שמשכימים, יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות, טוב שלא להשכים כל כך (משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז).

----- = מקורות וציונים = -----

ש"א יש שנהגו לומר תהלים במנחה: משנ"ב (תקנ"ד ז'). סידור בית יעקב. גרשז"א, שמותר למי שרגיל כל יום. ויש שאוסרים: רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א). לצורך חולה, התיר בתשו' דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט').

ש"ב מהרי"ל (תשו' ר"א). מג"א (ס"ק ד'), ט"ז סי' תקנ"ד ב'.

ש"ג חזו"א, הגרח"ק

ש"ד שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב ס"ק ה'.

שטו ריטב"א (מו"ק טו א.) מטה יהודה, כפהח. וכתב בס' עבודת ישראל, שלכן מתחילים מחדש בפרשת ואתחנן י' דברות.

שטז שבלי הלקט. שד"ח אס"ד (ביהמ"צ ב' יב). מל"ח (סי' י' ס"ק כ"ח). ערוך לנר מו"ק. דברי יציב (ח"ב סי' ר"מ).

ש"ז שיערי הלכה ומנהג: המצוה ללמוד חלקי התורה השייכים לאותו יום

משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז.

ש"ח א"ר סי' תרס"ד ג'.

פרק יח טלית ותפילין

לג. אין מניחין טלית ותפילין בשחרית^{שיט}.
(אר"י רש"י עפ"י להקדים תפילין לשחרית. (כפה"ח תקנה ד'. ס' אר"י לגרימ"ט. חולצין לפני קינות)

לד. במנחה מניחים טלית ותפילין^{שכ}.
אבל כל החמשה עינויים, אין מבטלין כל היום^{שכא},

תפילין לחולה
לה. חולה שאוכל בת"ב גם יניח תפילין במנחה כשאר הציבור^{שכב}.

שומר לתפילה ותפילין
לו. אם מתפלל בזמן מנחה קטנה, ורוצה לישון אחה"צ, יש להעמיד שומר, שעון מעורר, שיעוררו אותו לתפילה והנחת תפילין^{שכג}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שיט} שו"ע סי' תקנ"ה. בצע אמרתו, בזע פורפירא דיליה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל זו תפילין. אי' מהר"מ מרוטנבורג כביום א' באבל.
^{שכ} שו"ע (סי' תקנ"ה א') מפני שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים. גר"א. ובכדי להראות נחמה באבלנו בו ביום. סדר היום.
^{שכא} משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): לכולי עלמא רק תפילין מניחים אחרי חצות היום משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא, אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום.
^{שכב} התעוררות תשובה (ח"א סי' ע"ב). מהר"ם שיק (סי' ר"צ). זכרון יהודה (סי' י"ח). הגריש"א. הגרש"א הוסיף, שאם אוכל רק אחר חצות, אז צריך להניח תפילין לפני שאוכל.
אבל בשבט הלוי (ח"ט סי' קל"ג) שחולה צריך להניח תפילין לפני שאוכל.
^{שכג} ראה משנ"ב (סי' ס"ו ס"ק מ') ושעה"צ (ס"ק ס"ד).

פרק יט סדר היום

לז. מתפללין תפילת שחרית, וכל מה שרגילין לומר על סדר היום, אומרים ^{שכד}.

פיטום הקמרת

לח. פיטום הקמרת: אין לומר ^{שכה}, ויש שכתבו שמי שאומרו בתדירות כל יום, הוי כסדר היום, ואומר ^{שכו}.

איכה ביום

לט. טוב לקרות איכה ביחידות, גם ביום ^{שכז}.

חצות היום

מ. בחצות היום קמים משיבה על הארץ ^{שכח}.

מנחה

מא. יש שנהגו להתפלל מנחה, בעת מנחה גדולה בט"ב ^{שכט}. ויש שמתפללים בעת מנחה קטנה ^{של}:

ברכת כהנים

מב. נוהגים לומר ברכת כהנים במנחה ^{שלא}.

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

מג. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה ^{שלכ}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שכד} שו"ע תקנ"ד ד'. ראה כפה"ח. ערוה"ש. דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט)

^{שכה} רמ"א (תקנ"ט סעיף ד') מהמרדכי. מג"א, משנ"ב, שאין כל אדם אומרו.

^{שכו} שד"ח מע' ביהמ"צ סי' ב' י', אגודת אזור. דברי מלכיאל (ח"ו ט). אז נדברו י"א. כיון דהו כאיזהו מקומן בשחרית בסי' תקנ"ד ד'.

^{שכז} של"ה. משנ"ב תקנ"ט ב'

^{שכח} שו"ע תקנ"ט (סעיף ג') שיושבים לארץ עד תפילת המנחה, ובמשנ"ב (שם ס"ק י') אינו חמור כל כך כמו החמשה עיניים, ולכך לא בעי כל היום.

שפך חמתו על עצים ואבנים (משנ"ב תקנ"ט י') ולהראות נחמה באבלינו.

^{שכט} מנחה גדולה: בני". משמרת שלום. ערוה"ש (רל"ג). ריטבא (יומא כח:) חזו"א. גם כי יוכל להזדרז ולהניח תפילין.

^{של} רמב"ם, ארי". שו"ע רל"ג. ברכ"י. בא"ח.

^{שלא} גם מזמן מנחה גדולה אומר הש"צ או"א ברכנו וכו' כמו במקום שאין נושאים כפים בכל יום, וכמ"ש במשנ"ב (קכ"ט ח', תקס"ו כג). וכ"ה בתשו' רב פעלים (ח"ד סי' ה') ובתשו' שבט הלוי (ח"ח סי' כ"ג).

מד. ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה שלג.

ראה עוד הלכות נשיאת כפים בפרק ג'.

תפילין במנחה

מה. במנחה מניחים תפילין שלד, והנוהגים להניח גם תפילין דר"ת, יניחו שלח.

פרשיות קר"ש

מו. באם קוראים פרשיות קר"ש ו'קדש' נחלקו הפוסקים שלו.

נחם

מו. בני עדות המזרח אומרים נחם בכל תפילות שלו.
בני אשכנז נוהגים לאומרו במנחה, שאז הציתו איש בהיכל שלח.

תהלים

מח. יש שנהגו לומר תהלים במנחה שלט, ויש שאוסרים שמ.
ויש שהתירו לצורך, חולה שמא

----- = מקורות וצינונים = -----

שלב
הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה. שו"ע (סי' קכ"ט סעיף א'), סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרימ"ט. תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' כ"ג) לישא כפים רק מזמן מנחה קטנה.

שלג
חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז (ח"ח סי' רמ"ח).

שלד
שו"ע סי' תקנ"ה סעיף א'.

שלח
משנ"ב (שם ס"ק ד')

שלו
פרשיות קר"ש אומרים: חלק לוי. משמרת שלום. כפה"ח (תקנ"ה ס"ק ז') בא"ח. שערים המצויינים. בצל החכמה.

ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ה') כתב שלא לומר.

שלז
ר"י ברצלונא. ריעמרם. ריטב"א. שו"ע (תקנ"ז א').

שלח
רא"ש.טור.ר'סעדיה. אבודרהם: שאז הציתו ביהמ"ק מהר"ל רמ"א (תקנ"ז).

שלט
מג"א תקנ"ד ז'. הביא מנהגים בזה. לקט יושר עמ' 112 שאמר פרקים רגילים אצלו.

משנ"ב תקנ"ד ז'. סידור בית יעקב. גרשז"א, מותר למי שרגיל כל יום.

שמ
רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א).

שמא
לצורך חולה, התיר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ט ועוד אחרונים, אולם ראה ארחות רבינו ח"ב עמ' קמב שהחזון איש התיר לאחותו אשת בעל הקהילות יעקב לומר תהלים בשעת מנחה. לכן אם מאוד חשובה לך סגולה זו יש על מה לסמוך להתיר.

פרק כ מוצאי ט' באב

מט. במוצאי הצום, יש נוהגים ליטול ידיהם שלשה פעמים^{שמב}

נ. הרמ"א^{שמו}, כתב שאין מקדשין את הלבנה במוצאי ט"ב או שאר תענית, מפני שהעם שרויין בצער ואבילות..

האר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי יו"ט כי נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידין להתחדש^{שמד}.

ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

טעימה ונעליים

נא. ילבש נעליים^{שמה}, ויטעום מעט לפני קידוש לבנה^{שמו}.
אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם^{שמו}.

בשר ויין

נב. אין אוכלים בשר או שותים יין במוצאי ט"ב עד לאחר חצות יום י' באב^{שמח} וכן אין מתרחצים או מסתפרים או מכבסים^{שמב} או שומעים נגינה^{שנ}.

נג. לדעת השו"ע, נוהגים שלא לאכול בשר או לשתות יין עד סוף יום י' באב^{שנא}.
וכן נוהגין לא לברך ברכת שהחיינו^{שנב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שמב} בן איש חי (דברים כ"ח) לוח אר"י.

^{שמג} סי' תכ"ו ב'. וכו"ה בלבוש שם. מקו"ח. נוהג כצאן יוסף.

^{שמד} פ'ע"ח (שער כ"ג פ"א א'). סדר היום. בה"ט (תקנ"א כה) דהאר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי ט"ב, כי אז נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. פר"ח. כנה"ג. שבות יעקב (ח"ב יא). א"ר. חיד"א. פמ"ג.

^{שמה} פרי חדש (סי' תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (סי' ח').

^{שמו} א"ר סי' תכ"ו (או' ט"ז). תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם (כלל קי"ח טו). משנ"ב (שם ס"ק יא).

^{שמו} א"ר סי' תכ"ו ט"ז, מביאו שעה"צ (ס"ק ט'). מבית לוי.

^{שמח} הרמ"א סי' תקנ"ח מהגה"מ.

^{שמט} מג"א (שם ס"ק א') ט"ז, בשם המהרש"ל. משנ"ב (שם ס"ק ג').

^{שנ} מועד לכל חי. משנ"ב (שם ס"ק ב').

^{שנא} שו"ע שם. ובביה"ל שם שברחיצה ותספורת, לא החמירו. ובס' מ'ל"ח' (סי' י' ס"ק צ"ב) שנהגו הימנע מרחיצה ותספורת עד חצות יום י'.

^{שנב} שערי תשובה (סי' תקנ"ח ס"ק ב').

נד. במקום סעודת מצוה מותר לכל הקרואים לאכול בשר ויין^{שנ}.

תשעה באב ביום חמישי

כביסה בליל שישי

נה. כשחל תשעה באב ביום חמישי, יש סוברים שמותר לרחוץ, להסתפר ולכבס מיד במוצאי הצום, בליל שישי^{שנ}. ובקיצור שו"ע^{שנ} כתב לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בשחרית

רחיצה, תספורת ביום ו'

נו. יש סוברים שרק כיבוס יכול לעשות במוצאי הצום בכדי שיהא מוכן לשבת^{שני}. אבל רחיצה ותספורת יעשה ביום ו' ערב שבת^{שני} ובמקום הצורך יש מתיר.

בשר ויין

נז. ביום שישי אחרי חצות היום, מותר לאכול בשר ולשתות יין^{שנח}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שנג} משנ"ב (שם ס"ק ב')

^{שנד} יעב"ץ בסידורו ובשאלת יעב"ץ (סי' ק"ו), תשו' אז נדברו (ח"ח סי' מ'). אבן ישראל להגר"י פ"ש (ח"ז סי' כ"ז). מרא דשמעתתא (אות רכ"ה) מהגרמ"א פריינד.

^{שנה} קיצושו"ע (סי' קכ"ד ס"כ). ערוה"ש (סעיף ב').

^{שנו} שבט הלוי (מבית לוי עמ' תט"ו) שהיעב"ץ מתיר כבר מהלילה וגם יש בזה מתקנת עזרא לכבס בחמישי שיהיו פנויים בשישי לצורכי שבת, ומותר לכבס הכל גם מה שאינו צריך לשבת. ובס' חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ח) מהגר"נ קרליץ. הליכות שלמה שש"כ (פ' מ"ב הע' טו). דעת הבאר משה (ח"ג סי' ע"ט) והגר"ש אלישיב, שבמקום הדחק מותר לכבס בליל שישי.

^{שנח} גרנ"ק, שבט הלוי. וכתב השבט הלוי שבמקום הצורך, יש מקום להקל ולהסתפר כבר מהלילה.

^{שנח} ערוה"ש (תקנ"ח ב') שבט הלוי.

פרק כא ברית מילה בט' באב

- א. עורכים ברית מילה לאחר שגומרים הקינות^{שנט}. דורזין מקדימין למצוות^{שם}.
- ב. בני עדות המזרה, נוהגים למול רק אחרי חצות היום, מכיון שלפני כן עדיין חל אבילות ואינו כדאי^{שסא}.

נרות בברית

- ג. מדליקין נרות בשעה שמכניסין את התינוק למול^{שסב}.

בגדי שבת

- ד. לובשים בגדי שבת, האב, האם, מוהל, סנדק^{שסג}.
- ה. בעל הברית לובש כתונת מכובסת נקיה^{שסד}. ויש נמנעים מלהלביש כתונת מכובסת^{שסה}.

נעליים

- ו. בעל הברית אינו מלביש נעליים^{שסו}.

טלית תפילין

- ז. לובשים טליתות גם כשהברית לפני חצות היום, ואבי הבן לובש גם תפילין^{שסז}.
- ח. המוהל מתקן צפרניו ומחטא ידיו, ופיו.

----- = מקורות וציונים = -----

- שנט טושו"ע סי' תקנ"ט סעיף ז'.
- שם משנ"ב ס"ק כ"ו מהב"י.
- שסא שו"ע שם סעיף ז'.
- שסב מהר"ל, פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק טו.
- שסג שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ח', ורמ"א שם.
- שסד שו"ע שם.
- שסה כפה"ח ס"ג מהר"י ברונא.
- שסו ביה"ל ד"ה ומותר. חלילה לבטל אחד מחמשה עיניים שהוא מדינא דגמרא.
- שסז גריש"א, תורת היולדת מח, כ'.

שהחיינו

ט. מברכים ברכות המילה גם ברכת שהחיינו^{שסח}.

י. דרך עשיית מציצה ביין בצום, נחלקו הדעות^{שסט}.

טעימה מהיין

יא. נותנים ליולדת לטעום מהיין, או לילד מעל גיל חינוך 6.

שם הילד

יב. יש שקוראים לילד בשם מנחם או נחמיה^{שע}.

מזל טוב

יג. מברכים ברכת מזל טוב^{שעא}.

יד. לאחר הברית מורידין בגדי שבת^{שעב}.

סעודה בערב

טו. בערב עורכים סעודה לכל המוזמנים^{שעג}.

שירה בסעודה

טז. מותר לשיר בפה בסעודה, ולנגן בכלי שיר, נראה שלבני אשכנז, יש למנוע^{שעד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שסח} מל"ח סי' כד. דעת תורה סוסי' תקנ"א.

^{שסט} המהר"ם שיק סי' שט"ו, תשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ט אלף לך שלמה (סי' ש"ס) שאסרו רק ביו"כ.

אבל ברכ"י יו"ד סי' רס"ה, תשו' תשובה מאהבה סי' תקס"ז, ובשע"ת (סי' תרי"ב ג') בשם תשו' דבר שמואל סי' צ"ח א"ר בשם קיצור של"ה אין לעשות המציצה ביין, ויזלף על המילה ביד או מוך. וכ"כ ד'חו' תרע"ו.

^{שע} תשו' תשב"ץ. כפה"ח תקנ"ט נח.

^{שעא} תשו' הר צבי (יו"ד סי' ש"צ). תשו' שלמת חיים (ח"ב סי' קל"ב). תשו' להורות נתן (ח"ב סי' ל"ז).

^{שעב} שו"ע סי' תקנ"ט, משנ"ב (ס"ק ל"ד)

^{שעג} תקנ"ח משנ"ב (ס"ק ב').

^{שעד} בס"י תקנ"ח כתב המג"א ס"ק א' שמוצאי התענית קיל מר"ח אב, ומביאו משנ"ב שם ס"ק ב'. ונראה דהוי כמו הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. דלבני ספרד אין מניעה לשמוע כלי שיר בסעודת מצוה.

והמנהג בבני אשכנז: כתב שכנה"ג ס"ק ל"ג, והחיד"א חיים שאל סי' כ"א ובתשו' משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט מהגר"מ פיינשטיין שלצורך מצוה, מותר.

וואך נאכט

יז. וואך נאכט, אומרים זוהר איכה^{שעה}.

מתנות

יח. אין מביאים מתנות בתשעה באב, אבל במוצאי תשעה באב, מותר^{שעו}.

ויה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא,
ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

----- = מקורות וציונים = -----

אבל יש מחמירים בכלי זמר מי"ז בתמוז, אפילו לסעודת מצוה, שבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז. מוע"ז
ח"ח סי' של"ח. ועוד.

זכר דוד נג ג'. ואחרי חצות הלילה, יאמר ויהי נועם ז' פעמים.

^{שעו} מביאו משנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) דאין לשלוח דורון לחברו בתשעה באב, כשאלת שלום
שאסור. אבל בימי בין המצרים אין מניעה מעיקר הדין לתת מתנה. רק אולי יחשב משא ומתן
של שמחה וזה אסור רק מר"ח כדאי' בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א).

פרק כב תשובות להלכה בהלכות בין המצרים

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק 51609

ישראל

מור"ץ: רב קהילת בשבילי אוריינתא - ווארקא
מו"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסיף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פרי עץ הדר. תש"ו מבי מדרשא

בס"ד

כיבוס בגד או לבישת חדש

שאלה:

בתשעת הימים, נתלכלכו בגדי זיעה, ואין לו מכובסים להחליף רק חדשים. מה עדיף?
האם לכבס את המלוכלכים או להלביש בגדי זיעה חדשים.

תשובה:

כיבוס אסור בתשעת הימים כמ"ש במשנה תענית (כ"ו:): ובשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ג'). לשיטת המחבר משבוע שחל בו ולשיטת הרמ"א (שם) מראש חודש אב. ומי שאין לו אלא חלוק אחד יש להקל ולכבס (א"ר ס"ק י"ב. חיי"א כלל קל"ג סעיף י"ב) מביאם משנ"ב (ס"ק כ"ט), ובה"ל (תקנ"א ד"ה ואנו). ולכן כשאין לו בגד להחליף, יכול לכבס. ולהלביש בגדי זיעה חדשים, אע"פ שמדובר בבגדים שאינם חשובים, ואין מברכין עליהן שהחינו, כתב המשנ"ב (ס"ק מ"ה) שבגדים שאינם חשובים כ"כ שאין צריך לברך עליו שהחינו מותר לקנות וללבשו עד ראש חודש (לא אחרי), מכיון שאסור לחדש בגד חדש גם בבגדים שאינם חשובים.

והנה בעצם הדין של החלפת בגדים בימי אבל, כתב בתשו' לחמי תודה (סי' ל') שאם מחליף לצורך, כגון שהחלוק מלוכלך וכו' שרי אפילו בחול תוך שבעה ע"י כך כמו ברחיצה דלא אסור אלא של תענוג כמ"ש ביר"ד (סי' שפ"א). ומה שלא בא הדבר מפורש בפוסקים אין זה אלא לרוב פשיטתו וכו' מביאו פתחי תשובה (יר"ד סי' שפ"ט ס"ק ב'). ובערוך השולחן (שם סעיף ו'): כמדומני שעתה אין נזהרים בזה ליתן לאחר ללבוש כתונת מפני שהרבה אנשים קצים בזה ללבוש כתונת שלבשו אחר, ועוד דבכתונת יש להקל אפילו לריב"א דאין זה משום תענוג אלא שא"א לילך בכתונת הישנה מפני הזיעה וכו'.

וראה בס' כרם שלמה יר"ד (סי' שפ"ט) הביא מס' לחם הפנים דבאבל לאחר ז' דנהגו לאסור ללבוש בגד המכובס אא"כ אחר ילבשו תחילה וה"ה אם יתן אותו על גבי הקרקע שעה אחת ג"כ שרי.

בתשובות מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) שלימדנו רז"ל (שו"ע יר"ד סי' שפ"ט ס"א ברמ"א) שאדם עשוי להקפיד על טינוף כליו, ולבישת אדם אחר, מבטל חשיבות הכיבוס. ונראה שאם יתנו ע"ג קרקע שרי.

ולכן, אם נאמר לשואל לכבס את הבגדים המלוכלכים, הרי שני איסורים במשמע, גם האיסור לכבס וגם לבישת בגד מכובס כמ"ש לעיל. ומאידך לבישת בגד חדש הוא רק איסור אחד.

ובנוסף, הרי איסור כיבוס הינו מפורש במשנה במס' תענית, ולבישת בגד מכובס וכ"ש בגד חדש, הביאו טושו"ע (סי' שפ"ט מהרמב"ן): וכשם שאסור לכבס, כך אסור ללבוש המכובסים קודם לכן, וא"צ לומר שאסור ללבוש חדשים.

נט

לכן למעשה נראה שעדיף לקחת בגד חדש ולקומטו ולהניחו ע"ג הרצפה ולאחמ"כ ללובשו.

בבגדי תינוק

כשנתעוררה השאלה, תינוק שנתלכלכו כל בגדיו, מה עדיף, האם לכבס בגדי תינוק, או להלבישו חדשים.

נראה שילבישונו חדשים, שהרי לתינוק אין בעצם איסור לבישת בגדים חדשים אבל הכביסה נעשה על ידי הגדול. וכ"ה דעת הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א.

טיפול פנים או רגליים

שאלה:

האם מותר בתשעת הימים, לעשות טיפול פדיקור או מניקור.

תשובה:

פדיקור, היינו טיפול רגלים, מסלקים עור יבש, יבלות וכו' נראה שהוא ענין בריאותי, אם יצא לו אז לטפל מפני בריאותו, מותר. ולכתחילה לא יקבע תור לימים אלה אם אינו זקוק לכך ועושה רק משום תענוג.

מניקור, היינו טיפול בפנים, ניקוי רחיצה יסודית וכו', נראה שאין לעשות משום רחיצה ותענוג שאסור בימים אלה.

וראה בהליכות שלמה (פ"ד הערה 19) במי שיש לו פצעים על פניו והשער הגדל שם מטרידו, ואמר דעד השבוע שחל בו ט"ב יש להתיר, דאין האיסור אלא ממנהגא.

בגדי שבת לילדים בסיום מסכת

שאלה:

בתלמוד תורה עורכים בתשעת הימים סיום מסכת, האם נכון להזמין את הילדים להשתתף בבגדי שבת, וחולצות לבנות.

תשובה.

רז"ל החמירו מאוד בכל סממני שמחה בימים אלה ואפילו בשבת חזון החמיר הרמ"א (סי' תקנ"א סעיף א') שלא להלביש בגדי שבת.

ואיה"נ שבסעודת מצוה מותרים המשתתפים לאכול בשר מפני שהוא יום שמחתם (רמ"א סימן תקנ"א סעיף י'), אבל בגדי שבת התירו רק לבעלי ברית מילה (שם סעיף א') ולפדיון הבן ובר מצוה.

ולכן מצד התלמוד תורה נראה שראוי להימנע מהתלבשות בבגדי שבת, שכן הוא משרה אורה מיוחדת של שמחה, ואדרבה יש להסביר לילדים שנמנעים מביטוי שמחה זה של לבישת בגדי שבת בגלל חורבן בית מקדשינו וכשנזכה שיבנה בית המקדש במהרה נזכה לשמחה השלימה בב"א.

רכישת מכונית משומשת

שאלה:

ראובן ביקש ממוכר מכוניות משומשות, באם יהא לו מכונית למכירה במציאה, שיודיע לו. ובתוך תשעת הימים אכן הזדמן. האם מותר לראובן לקנות.

תשובה:

מעיקר הדין יש להימנע מקניות כמ"ש בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב' וז') וברמ"א (שם). אבל כאן נראה שמדובר במציאה, והוי דבר האבד כמ"ש הפמ"ג (א"א ס"ק ז'), ובמשנ"ב (ס"ק י"א). וגם

ס

מדובר במכונית משומשת שאין בו שמחה כ"כ, וגם המכונית משמש לו לפרנסתו, לכן נראה שמוותר.

אבל בל"ז נראה שהרי בזמן הזה לא מסמנא מילתא, ולכן, אם יוכל, יתן דמי קדימה למכונית, ובפועל יעבירו לרשותו אחרי תשעה באב.

שיפוצים במכבסה

שאלה:

בעל מכבסה שסוגר את העסק בט' הימים ורוצה לערוך שיפוצים בחנות האם מותר.

תשובה:

בגמ' (יבמות מ"ג. שר"ע סי' תקנ"א סעיף ב') ובשר"ע איתא שמראש חודש אב ממעטין בבנין של שמחה וכו'. וכתב המג"א מהר"ן, שכל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק שעושה כן להרוחה בעלמא, אסור. מביאו המשנ"ב (שם ס"ק י"ב).

לכן במקרה זה שהשיפוץ הוא לצורך פרנסתו ולא להרוחה בעלמא, מותר בט' הימים.

נתינת מתנה בט' הימים

שאלה:

האם מותר לתת מתנה בתשעת הימים.

תשובה:

בשר"ע (סי' תקנ"ד סעיף כ') איתא שאין שאילת שלום בט' באב וכתב המג"א (שם אות כ"א) שאסור גם לשלוח דורון.

אבל בתשעת הימים לא מוזכר איסור בנתינת מתנה, משמע שמוותר. אבל יתכן ובכלל משא ומתן של שמחה הוא, המוזכר בשר"ע (סימן תקנ"א), ובב"י ומג"א שם אות ז'.

לכן, ניתן לסכם, שמתנה כמו ספר, אפשר לתת (הגר"ש אלישיב ועוד פוסקים), אבל מתנה כמו כלי כסף וכו' יש להמנע עד אחרי ט' באב.

ואם בא להשתתף בשמחת ברית מילה או בר מצוה מחוץ לעיר ואם לא יביא המתנה עכשיו, אינו רואה הזדמנות שיוכל שוב להביאו, יחשב הדבר כעין דבר האבד ומותר (ראה פמ"ג סי' תקנ"א א"א ס"ק ז'. משנ"ב שם ס"ק י"א).

אמירת נחם בתשעה באב לבעל ברית

שאלה:

מי שאינו משלים תעניתו בתשעה באב, כגון בעל ברית או חולה, האם יאמר "נחם" בתפילת המנחה.

תשובה:

בירושלמי (ברכות פ"ד הל' ג') א"ר אחא בר יצחק בשם רבי חייא דציפורן יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע, מהו אומר רחם ד' א' ברחמיך הרבים וכו'. (וראה בטור (סי' תקנ"ז) דאיכא דוכתא דנהיגי ערבית ושחרית "רחם", ובמנחה "נחם"). ובר"ף תענית (י) והרא"ש (סי' ל"ד).

וכתב הטור (סי' תקנ"ז) בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע, מאי היא נחם ד' א' את אבלי ציון, ואומר אותה בבונה ירושלים לפי שהיא מעניינה.

וכתב הרא"ש ז"ל (תענית סי' ל"ד) כל ימי תמתי למה נהגו שאין אומרים נחם אלא בתפילת המנחה כיון דקאמר יחיד בת"ב צריך להזכיר מעין המאורע מסתמא בכל התפילות קאמר ערבית ושחרית ומנחה, כמו ראש חודש פורים ותענית (ובטור במקום תענית, כתב: חנוכה).

טא

ואבודרהם (עמ' רנ"ז) הביא רבינו סעדיה שאינו אומרו אלא במנחה משום דלעת ערב הציתו בו אש הלך באותה שעה מזכירין שפלות ירושלים ואביליה ומתפללין על תנחומיה. ובריטב"א (תשו' סי' ס"ג) שבערבית ושחרית הוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה אומרים רחם, ובמנחה אומרים נחם שדומה למי שנקבר מתו וכו' ומביאם ב"י (שם).

הנראה מהנ"ל שהנוסח של נחם, הוא מעיקר סדר התפילה בת"ב, וכמ"ש הרא"ש **"כמו ערבית ושחרית ומנחה דראש חודש חנוכה ופורים"** ואינו תלוי במצב של האדם אם הוא בעל ברית, או חולה ואינו בצום.

ואפילו בברכהמ"ז מביא הרמ"א את המהרי"ל שיאמרנו, אלא שיש מפקפקים, ושלא קבעו רק בתפילה בט"ב ויו"כ, כמ"ש השע"ת (סי' תקנ"ז) ובמשנ"ב (שם ס"ק ה') וראה עוד כפה"ח (שם ס"ק י"א).

ולא הוי כאמירת עננו, שתלוי גם אם הוא צם או לאו, כמ"ש השו"ע (סי' תקס"ה סעיף ג') ו"א שאין היחיד אומר עננו כי אם במנחה, שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפילתו.

וראה עוד בתשו' אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ"ד) שאפילו אם טעה באחד הימים ואמר נחם, אין מחזירין אותו, מאחר שהדברים עצמם ראויים לומר אז כמ"ש המג"א (סי' תצ"ג ס"ק ג') בשם הכוונות, שגדול אחד היה רגיל לומר נחם בכל יום וכו' ועדיין אנו צריכין לנחמות מצד שעדיין אנו שרויין בגלות וביהמ"ק חרב בעוה"ר וג"כ שייך לומר נחם עיי"ש.

עכשיו הגיע לידי (ע"י בני היקר הרה"ח ח. יהודא אריה ש"י לאוי"ט), צרור דברי תשו' המעוררים שאלת אמירת נחם לבעל ברית.

ואחרי עיון שם במקורות נראה, שבענין בעל ברית בת"ב:
בתשו' שארית שמחה (סי' ט"ו) מדובר בהזכרת נחם בברכת המזון,
בתשו' יוסף דעת (סי' ל"ט) מדובר בברכת המזון ומסתברא ד"ל נחם.
בתשו' משיב הלכה (סי' צ"ד) ובדברי חפץ שם, מיירי בברכת המזון

וא"א ללמוד מהם איך לנהוג בתפילת המנחה, שלא הזכירוהו (אם בכונה או לאו, לא אדע, ולא ראינו אינו ראי').

בתשו' נחל ברית (עמ' קי"ב) שבתפילת מנחה אינו אומר עננו **ואומר נחם במנחה**.
בס' הליכות שלמה (סעיף י"ג) שהגרש"ז אויערבאך, כשהיה סנדק בת"ב נדחה, מן הראוי להתפלל מנחה קודם הברית, כי אין זה ראוי כל כך לומר נחם ועננו בשעה שאצלו כבר נעשה יו"ט.

והתש' היחידי שראיתי שם שכותב שבעל ברית לא יאמר נחם במנחה, הוא בתשו' עמק התשובה (סי' פ"ח) שכתב: הוי יו"ט ידידי מן המנחה ולמעלה ואיך שייך לומר נחם.

ולכן אמינא שמדברי הרא"ש **"כמו ערבית ושחרית ומנחה דראש חודש חנוכה ופורים"** נראה שאמירת נחם הוא מסדר התפילה בת"ב, ואינו תלוי במצב של האדם אם הוא בעל ברית, או חולה ואינו בצום.

ולמעשה נראה שעדיף להתפלל מנחה לפני הברית וכמ"ש הטור (סי' תקנ"ט) שכך נהג רבינו יעבץ שהיה בעל ברית והתפלל מנחה בעוד היום גדול ורחץ ולא השלים תעניתו לפי שיו"ט שלו היתה, וכו' בשו"ע (שם סעיף ט') שבעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול ורוחץ ואינו משלים תעניתו לפי שיו"ט שלו הוא. וכמ"ש בס' הליכות שלמה הנ"ל.
אבל גם אם התפלל מנחה אחרי הברית, לא שמענו הכרעה ברורה לא לאומרו.

ויה"ר שנזכה במהרה לראות בנחמת ציון ובבנין ירושלים

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן